

LEADERS MERVÄRDEN

UTVÄRDERING FÖR LEADER REGION SYD

2025-02-28

Leader Region Syd

KONSULT

WSP Sverige AB

WSP Sverige AB, Affärsområde Advisory

121 88 Stockholm-Globen

Besök: Arenavägen 7

Tel: +46 10 7225000

Org nr: 556057-4880

Styrelsens säte: Stockholm

<http://www.wsp.com>

KONTAKTPERSON

Julia Karlberg, julia.karlberg@wsp.com

SAMMANFATTNING	4
1 INLEDNING	5
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.2 METOD OCH MATERIALINSAMLING	7
1.3 METODOLOGISKA REFLEKTIONER	9
1.4 DISPOSITION	9
2 OM LEADERMETODEN OCH PROJEKTEN I LEADER REGION SYD	10
2.1 LOKALT LEDD UTVECKLING GENOM LEADERMETODEN OCH LEADERS MERVÄRDEN.....	10
2.2 PROJEKT INOM LEADER REGION SYD	11
3 FÖRBÄTTRAT SOCIALT KAPITAL	13
3.1 LEADERS FÖRANKRING I OLIKA SAMHÄLLSGRUPPER.....	13
3.2 PROJEKTÄGARNAS UPPLEVELSE AV INVOLVERING, DELAKTIGHET OCH TILLIT	16
3.3 RESULTATENS BÄRKRAFTIGHET	18
4 FÖRBÄTTRAT FLERNIVÅSTYRE	20
4.1 ENGAGERA OCH FÖRA SAMMAN SEKTORER.....	20
4.2 SAMVERKAN, KUNSKAP OCH FÖRSTÅELSE OM AKTÖRER.....	22
4.3 UNDERIFRÅNPERSPEKTIVET OCH LOKALA INITIATIV	24
4.4 SKILLNADER I STYRNING MELLAN PROGRAMPERIODER	25
5 FÖRBÄTTRADE RESULTAT	27
5.1 ANDRA TYPER AV AKTÖRER SOM BIDRAR I DET LOKALA UTVECKLINGSARBETET	27
5.2 ANDRA TYPER AV LOKALA RESULTAT	29
5.3 RESULTAT KOPPLAT TILL HÅLLBARHETSDIMENSIONERNA.....	30
6 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	31
6.1 SOCIALT KAPITAL	31
6.2 FÖRBÄTTRAT FLERNIVÅSTYRE	32
6.3 FÖRBÄTTRADE RESULTAT	33
6.4 SAMMANFATTANDE BILD	34
7 MEDSKICK.....	34
7.1 BEHÅLL OCH BYGG VIDARE PÅ NUVARANDE ARBETSSÄTT	34
7.2 INVOLVERA LEADER I DET LOKALA OCH REGIONALA UTVECKLINGSARBETET.....	34
7.3 UTVECKLA ARBETET MED ATT SYNLIGGÖRA LEADERS BIDRAG TILL SAMHÄLLSUTVECKLINGEN.....	36
BILAGA 1: UTVÄRDERINGENS ÖVERGRIPANDE OCH SPECIFIKA FRÅGESTÄLLNINGAR	37
BILAGA 2: LISTA ÖVER INTERVJUADE AKTÖRER.....	38

SAMMANFATTNING

Leadermetoden är en strategi för landsbygdsutveckling där lokala aktörer styr utvecklingsarbetet inom avgränsade områden. Leader Region Syd, bestående av sju leaderområden i södra Sverige, har gett WSP i uppdrag att utvärdera metodens bidrag till tre mervärden: förbättrat socialt kapital, förbättrat flernivåsstyre och förbättrade resultat. Utvärderingen omfattar programperioden 2014–2020/2022 och syftar även till att identifiera framtida utvecklingsmöjligheter. Utvärderingen baseras på en kombination av dokumentanalys, semistrukturerade intervjuer, projektportföljsanalys och en webbenkät till projektägare.

Resultaten visar att leadermetoden har haft en positiv effekt på det sociala kapitalet inom leaderområdena genom att stärka samarbeten, förbättra kommunikationen och öka tilliten mellan aktörer. Projektägare rapporterar en ökad kontakt med lokala utvecklingsaktörer och upplever att de fått en stärkt roll i det lokala utvecklingsarbetet. Dessutom har många projekt lett till långsiktiga effekter, särskilt genom skapandet av fysiska mötesplatser som fortsätter att bidra till lokal samverkan även efter projektens slut.

WSP kan även konstatera att Leader har bidragit till ett förbättrat flernivåsstyre genom att engagera aktörer från olika sektorer. Dock finns utmaningar i att involvera vissa kommuner och regioner, vilket kan förklaras bland annat av hur förankrat Leader är i organisationen och olika prioriteringar inom landsbygdsutveckling. Kopplat till engagemang, visar utvärderingen att underifrånperspektivet har fungerat väl i Leader Region Syd och genererat lokala initiativ – men utmaningar på nationell nivå upplevs avskräcka mindre aktörer från att söka stöd. Utvärderingen visar även att Leader har skapat nya nätverk och stärkt samverkan mellan aktörer genom ökad kunskap samt förståelse.

När det gäller förbättrade resultat visar utvärderingen att Leader Region Syd har skapat nya typer av projekt och lösningar som annars inte hade förverkligats. För det första, har Leader Region Syd öppnat upp för små och lokala aktörer som annars inte skulle ha genomfört projekt. För det andra öppnar Leader för en annan typ av projektresultat. Genom den starka lokala förankringen skapas efterfrågade projektresultat, samtidigt som projekten ofta ger långsiktiga resultat, särskilt genom samverkan och fysiska investeringar såsom mötesplatser, vilka fortsätter att stärka lokalsamhället efter projektets slut. Därtill visar utvärderingen att en central styrka i metoden är att den genererar projekt som har positiv påverkan på hållbarhetsdimensionerna, och stärker allra främst den sociala hållbarheten i regionen.

För det fortsatta arbetet i Leader Region Syd rekommenderar WSP att nuvarande arbetssätt bör bevaras och förstärkas, särskilt stödet till projekten från leaderkontoren. För att stärka metoden och dess resultat rekommenderas även en ökad integrering av Leader i lokala och regionala utvecklingsstrategier, vilket även kan underlätta samverkan med kommuner och regioner. Slutligen vill WSP betona vikten av att synliggöra Leaders bidrag till samhällsutvecklingen genom ökad kommunikation och informationsspridning, så att aktörer – både potentiella projektägare liksom lokala och regionala offentliga aktörer – får en bättre förståelse för metodens potential och mervärden.

1 INLEDNING

Leadermetoden introducerades i Sverige 1994 och är en central del av EU:s strategi för landsbygdsutveckling. Kärnan i metoden är lokal förankring och styrning, där utvecklingsarbetet sker i geografiskt avgränsade områden - så kallade leaderområden - och drivs av lokala aktörer med bas i lokala aktionsgrupper (LAG).

En central del av landsbygdsutveckling genom leadermetoden är de mervärden som metoden förväntas generera: förbättrat socialt kapital, förbättrat flernivåstyre och förbättrade resultat. I bland annat genomförandeförordningen (EU) 2022/1475 hänvisas det till vikten av utvärdering av leadermetoden och att mervärdena är en av de aspekter som ska vara föremål för bedömning.

Leader Region Syd, som består av sju leaderområden i södra Sverige¹, har gett WSP i uppdrag att under hösten 2024 genomföra en utvärdering av lokalt ledd utveckling genom leadermetoden i regionen. Särskilt fokus för uppdraget har varit att undersöka om och hur leadermetoden har bidragit till de tre mervärdena i Leader Region Syd. Utvärderingen har fokuserat på föregående programperiod, 2014–2020/2022, men har även haft ett framåtblickande syfte för att undersöka eventuella utvecklingsmöjligheter för de lokala aktionsgrupperna i Leader Region Syd.

Denna rapport utgör WSP:s slutrapportering av utvärderingen. Från WSP har Julia Karlberg, Karolina Henningsson, Pär Lindquist och Nora Åsling medverkat i genomförandet av utvärderingen.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

WSP:s uppdrag har bestått av att utvärdera Leaders mervärden. Detta innebär att vi sökt besvara om genomförandet har genererat ett ökat socialt kapital, ett förbättrat flernivåstyre och förbättrade resultat. Därtill har utvärderingen haft ett framåtblickande syfte, vilket har varit att visa på möjligheter för hur LAG i Syd skulle kunna utvecklas.

För genomförandet har ett antal frågeställningar formulerats. Varje mervärde har en eller två övergripande frågeställningar, samt ett antal mer specifika utvärderingsfrågor (se bilaga 1Bilaga 1: Utvärderingens övergripande och specifika frågeställningar). Därtill har det formulerats två särskilda frågeställningar. De övergripande och särskilda frågeställningarna presenteras i tabellen nedan.

Tabell 1. Utvärderingens övergripande frågeställningar.

Mervärde	Utvärderingsfrågor
Förbättrat socialt kapital	Har Leader bidragit till att stärka samarbete, kommunikation, sammanhållning och tillit i de områden som arbetat efter leadermetoden?
Förbättrat flernivåstyre	Hur har Leader och dess genomförande påverkat samverkan och kontakten mellan å ena sidan den lokala bygden, å andra sidan myndigheterna på lokal, regional och nationell nivå?
Förbättrade resultat	Har Leader skapat andra typer av resultat än vad som kunde ha skapats via andra program och insatser?
Särskilda frågeställningar	Har de LAG-ägda projekten möjliggjort för lokala initiativ? Vilka har Leader Syd nått ut till, respektive inte nått ut till?

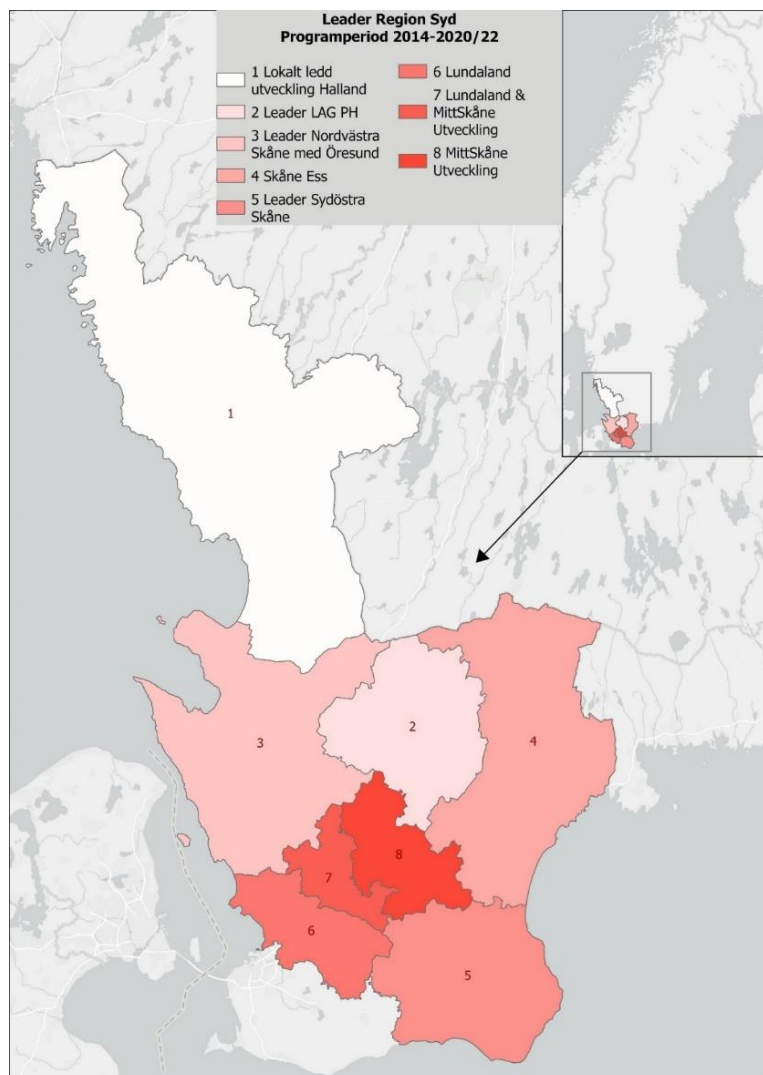
¹ Leader Region Syd består av leaderområdena; Lokalt ledd utveckling Halland, Skånes Ess, Leader LAG PH, Leader Nordvästra Skåne med Öresund, MittSkåne utveckling, Lundaland och LEADER Sydöstra Skåne.

Avgränsningar

Utvärderingen har fokuserat på föregående programperiod, 2014–2020/2022, men har även haft ett framåtblickande fokus för att undersöka eventuella utvecklingsmöjligheter för LAG i Syd.

I Sverige fanns under programperiod 2014–2020/2022 totalt 48 av Jordbruksverket godkända och prioriterade leaderområden. I denna utvärdering inkluderas sju av dessa, nämligen: Leader Sydöstra Skåne, Lundaland, MittSkåne Utveckling, Skåne Ess, Leader LAG PH, Leader Nordvästra Skåne med Öresund, samt Lokalt ledd utveckling Halland (benämns vidare i denna rapport som LLUH). Tillsammans utgör de vad som benämns Leader Region Syd. Leaderområdenas geografiska områden illustreras i figuren och tabellen nedan.

Figur 1. Leaderområden i Leader Region Syd, programperioden 2014–2020/2022.

Tabell 2. Kommuner inom respektive leaderområde i Leader Region Syd under programperiod 2014–2020/2022.²

Leaderområde	Kommuner som ingår
Lokalt ledd utveckling Halland (LLUH)	Laholm, Halmstad, Falkenberg, Varberg, Kungsbacka och Hylte. För Havs- och fiskerifonden ingår även områden runt Bolmen: delar av Gislaved, Ljungby och Värnamo (ej representerade i kartan ovan)
Leader Nordvästra Skåne med Öresund	Höganäs, Båstad, Ängelholm, Örkelljunga, Bjuv, Åstorp, Svalöv, Helsingborg, Landskrona, Klippan
Leader LAG PH	Perstorp, Hässleholm
MittSkåne Utveckling	Höör, Hörby, Eslöv
Lundaland	Lund, Staffanstorps, Kävlinge, Lomma, Eslöv
Leader Sydöstra Skåne	Simrishamn, Sjöbo, Tomelilla, Ystad Endast i EHFF: Bromölla, Kristianstad, Osby, Östra Göinge
Skåne Ess	Bromölla, Osby, Kristianstad, Östra Göinge

1.2 METOD OCH MATERIALINSAMLING

Denna utvärdering grundar sig på material som inhämtats genom flera olika metoder. Nedan följer en sammanfattning av de olika metoderna och datakällorna som har använts av WSP.

Dokumentanalys

Utvärderingen grundar sig på en rad dokument. WSP har läst in sig på de officiella dokumenten för styrningen av Leader, vilket inkluderar direktiv, förordningar och lagtexter. Det inkluderar även riktlinjer från EU:s Evaluation Helpdesk för utvärdering av Leader och övrig officiell kommunikation om Leader från Jordbruksverket samt andra myndigheter.

WSP har även tagit del av uppföljnings- och utvärderingsinsatser av Leader som redan genomförts, såväl nationellt som lokalt. Därtill har WSP granskat strategierna för samtliga leaderområden som ingår i utvärderingen.

Dokumentanalysen har bidragit till att ge WSP en grundlig förståelse för Leader och de berörda leaderkontorens verksamheter.

Semistrukturerade intervjuer

Semistrukturerade intervjuer har genomförts i två omgångar. Först genomfördes **intervjuer med verksamhetsledare och LAG-ordförande** från de sju leaderområdena. WSP fick kontaktuppgifterna från respektive leaderområde. Totalt genomfördes 12 intervjuer: sex verksamhetsledare, fyra LAG-ordförande, en vice LAG-ordförande och en tidigare verksamhetsledare.

I ett andra steg genomfördes **intervjuer med så kallade "ytterligare aktörer"**. Dessa aktörer har på olika sätt varit involverade i genomförandet av Leader, men är generellt inte en del av Leader som organisation. Det inkluderar exempelvis andra lokala utvecklingsaktörer, kommuner och regioner, involverade i projekt och/eller LAG. Syftet med intervjuerna var att fånga ett bredare lokalt perspektiv av Leader och dess mervärden. WSP fick förslag på intervjupersoner från respektive leaderområde i Leader Region Syd. Urvalet gjordes sedan med syfte att få en variation gällande sektorstillhörighet (treparterskapet: ideell, privat, offentlig) och geografisk spridning. Totalt genomfördes 19 intervjuer i denna kategori.

² <https://jordbruksverket.se/stod/lokalt-ledd-utveckling-genom-leader/leader-2014-2022/leaderomraden-i-sverige-2014-2022>

Syftet med samtliga intervjuer har varit att undersöka hur genomförandet har påverkat de tre mervärdena. Vi har fångat uppfattningar om exempelvis lokal förankring, hur tvärssektoriellt samarbete och underifrånperspektiv har fungerat, samt Leaders betydelse för olika aktörer. Intervjuerna har framför allt fokuserat på den för utvärderingen aktuella programperioden 2014–2020/2022, men har även inkluderat ett jämförande perspektiv och framåtblickande frågor kring utvecklingsmöjligheter för Leader Region Syd.

Samtliga intervjuer har varit så kallade semistrukturerade djupintervjuer. Vid semistrukturerade intervjuer tas en intervjuguide fram och används som grund, men intervjuaren anpassar intervjun utifrån vad som framkommer i samtalet. Detta kan innebära att följdfrågor ställs och att vissa teman utforskas mer ingående. Detta möjliggör för ett mer flexibelt och dynamiskt samtal som kan leda till en djup förståelse av ämnet – faktorer vi bedömer som särskilt viktiga i samtal om mervärden. Samtliga intervjuer har genomförts digitalt via Teams.

Projektportföljsanalys

WSP har genomfört en projektportföljsanalys, som baseras på projektlistor som mottagits från de sju leaderkontoren. I analysen inkluderas projekt som beviljats medel och avslutats senast 2024-10-15, med undantag för respektive leaderområdes driftstöd vilka exkluderades från analysen.

Genom projektportföljsanalysen har vi fått kunskap om, och översikt över, hur den totala sammansättningen av finansierade projekt sett ut inom och mellan de sju leaderområdena. Detta inkluderar bland annat mängd utbetalat projektstöd och fördelningen mellan de olika fonderna. Genom projektportföljsanalysen har vi även identifierat målgrupper leaderområdena nått ut till, i form av vilka som har sökt projektmedel inom respektive område sett till sektorstillhörighet. Bedömningen av sektorstillhörighet har WSP genomfört för den organisation som varit kontaktorganisation i de inkomna projektlistorna, huvudsakligen baserat på registrerad bolagsform.

Webbenkät

WSP har skickat ut en webbenkät till kontaktpersoner för projekt i de sju leaderområdena under programperioden 2014–2020/2022. Genom enkäten har vi på ett strukturerat sätt kunnat fånga upp projektägarnas perspektiv och upplevelser av Leaders mervärden. Enkätfrågorna utformades i samråd med verksamhetsledarna.

Enkäten skickades ut till projekt som blivit beviljade under föregående programperiod, och som avslutades senast 15 oktober 2024 (driftstöden har exkluderats). WSP fick kontaktuppgifterna till projekten av respektive leaderkontor. Av de 325 projekt som ingår i projektportföljen, erhöll vi kontaktuppgifter till totalt 290 projekt. Majoriteten av kontaktpersonerna är projektledare, men kan även ha roller såsom kommunikatör och ekonomiansvarig. Det ska noteras att några projekt, främst LAG-ägda, har leaderkontoren som kontaktperson. Detta innebär att anställda på kontoren, exempelvis verksamhetsledare, har erhållit enkäten.

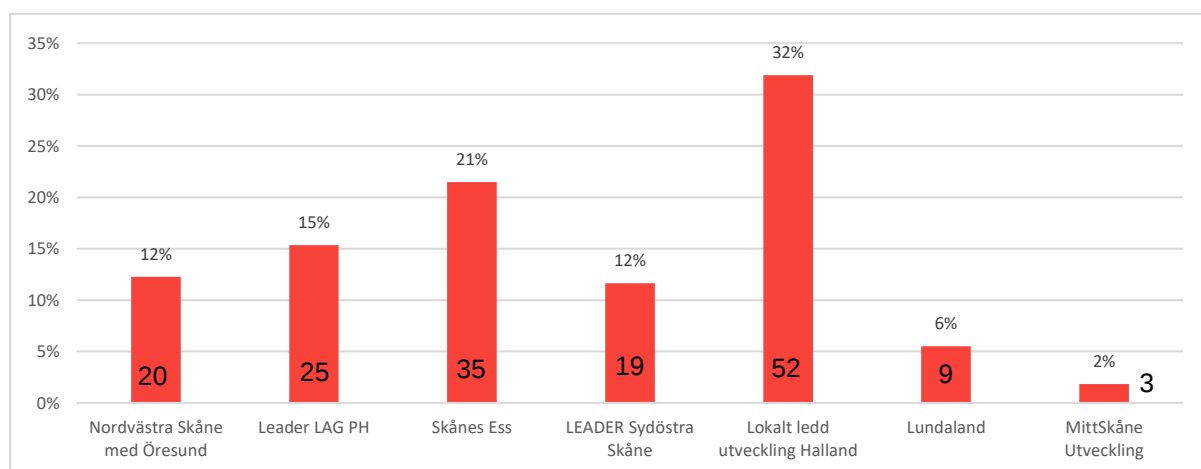
Enkäten låg ute mellan den 29 oktober och den 2 december 2024.³ Under perioden gick två påminnelser ut. Enkäten gick ut till totalt 286 kontakter, varav 269 nådde fram till mottagaren. Av dessa svarade 163 personer på enkäten, varav 150 personer tog sig igenom hela enkäten. (svarsfrekvens ca. 60 alternativt 56 procent).

Vi bedömer att svarsfrekvensen i sammanhanget kan betraktas som god. I synnerhet med hänsyn till att enkäten gick ut till personer som genomfört projekt för upp till ett decennium sedan. I analysen av de grupper som inte har svarat framträder ingen uppenbar systematik (till exempel mellan

³ Projekt från MittSkåne Utveckling (totalt 15 projekt varav samtliga nådde fram till mottagaren) hade möjlighet att besvara enkäten under en vecka. För denna grupp projekt blev svarsfrekvensen 21 procent. Eftersom det var ett lågt antal projekt, med en låg svarsfrekvens, ska svaren från MittSkåne Utveckling tolkas med försiktighet.

leaderområden och typ av stödmottagare). Nedan redovisas fördelningen av respondenternas tillhörighet gällande leaderområde.

Figur 2: Fördelning av svar per leaderområde, procentuellt och i antal (N=163)

Som redovisas i figur 2 ovan, står leaderområdena för olika andelar av enkätsvaren. Ser man till svarsfrekvensen inom respektive område, har Leader LAG PH den högsta svarsfrekvensen (89%). Detta följs sedan av Leader Sydöstra Skåne (66%), Nordvästra Skåne med Öresund (65%), och Skåne Ess (63%), Lokalt ledd utveckling Halland (51%) och Lundaland (35%). MittSkåne Utveckling har lägst svarsfrekvens (21%), vilket bl.a. kan förklaras av att kontaktpersoner från detta område hade kortare tid att besvara på enkäten.

1.3 METODOLOGISKA REFLEKTIONER

Som i alla utvärderingar där man i hög grad är hänvisad till material som kommer från de som varit insatsens målgrupp, eller som ansvarat för insatsens genomförande, krävs en försiktighet vid tolkningen av materialet. Detta inkluderar såväl intervjuerna med verksamhetsledarna och LAG-ordförande, som enkäterna till projektägare. Även de vi intervjuat som står något utanför genomförandet, har vi blivit tipsade om av leaderkontoren. Samma utmaning har funnits vid tidigare utvärderingar av Leader. Vi har valt att hantera den genom att låta våra tolkningar och vår analys genomsyras av medvetenheten om den risk för bias (subjektiv värdering) som finns.

1.4 DISPOSITION

Rapporten är indelad i sju kapitel. I det inledande kapitel redogörs uppdragets syfte, utgångspunkter och metodik. I kapitel 2 presenteras kort leadermetoden, dess mervärden och den projektportfölj som skapas i Leader Region Syd för programperioden 2014-2020/2022. I kapitel 3, 4 och 5 redogörs för utvärderingens resultat och analys, uppdelat på de tre mervärdena. Därefter, i kapitel 6, sammanfattas WSP:s slutsatser. Slutligen återfinns i kapitel 7 WSP:s medskick till Leader Region Syd för deras fortsatta arbete.

2 OM LEADERMETODEN OCH PROJEKTEN I LEADER REGION SYD

Kapitlet inleds med en kort beskrivning om Leader och metodens mervärden, följt av en översikt över den totala sammansättningen av finansierade projekt i Leader Region Syd. Syftet med översikten är att skapa en första uppfattning om utvärderingsobjektet, inte att besvara utvärderingens frågeställningar.

2.1 LOKALT LEDD UTVECKLING GENOM LEADERMETODEN OCH LEADERS MERVÄRDEN

Det finns sju principer som ligger till grund för leadermetoden⁴:

1. **Underifrånperspektiv** (*Bottom-up approach*). Syftar till att lokal utveckling gynnas av att styras och genomföras av lokala aktörer.
2. **Intergrade insatser** (*Area-based approach*). Leaderområdet ska vara geografiskt avgränsat, vars kännetecken och identitet ska ligga till grund för den lokala strategin.
3. **LAG** (*Local partnership*). LAG ska bestå av representanter från ideell, privat och offentlig sektor och tillsammans driva det lokala utvecklingsarbetet genom Leader.
4. **Lokala strategier** (*Integrated and multi-sectoral strategy*). De lokala strategierna ska identifiera målområden för respektive Leaderområde och vara utformade efter lokala förutsättningar.
5. **Nätverk** (*Networking*). Genom Leader ska nätverk som binder samman olika utvecklingsaktörer främjas.
6. **Innovation** (*Innovation*). Den utveckling som sker genom Leader ska ha en innovativ ansats och bidra med nya perspektiv.
7. **Lokala, regionala, nationella och internationella samarbeten** (*Cooperation*). Partnerskap mellan och inom projekt för att främja innovativa idéer och kunskapsutveckling.

Ansvaret för leadermetoden faller på flera aktörer för olika delar av genomförandet. EU-kommissionen har det övergripande finansiella ansvaret och svarar också för den övergripande utvärderingen. På nationell nivå ansvarar medlemsstaterna för utbetalning av medel, uppföljning och utvärdering. Det är även medlemsstaterna som godkänner bildandet av leaderområden och LAG. För programperioden 2014–2020/2022, och även för nuvarande programperiod (2023–2027), är Jordbruksverket ensam förvaltningsmyndighet för Leader i Sverige.

I de godkända leaderområdena ska det finnas dels ett LAG, dels ett lokalt leaderkontor som leds av en verksamhetsledare. LAG fungerar som en styrelse för leaderområdet och ska bestå av representanter från offentlig, privat och ideell sektor. Det är LAG som utformar målbilden för den lokala utvecklingen, vilken uttrycks genom en lokal strategi. Riktningen på den lokala strategin ska identifieras och utformas utifrån lokala aktörers förutsättningar och behov, men styrs även av de övergripande målen inom landsbygdsprogrammet. LAG ska sedan bedöma de inkomna projektansökningarna efter hur väl de bidrar till målen i strategierna och som därmed ska prioriteras. Det är dock Jordbruksverket som tar det formella beslutet om vilka projekt som ska beviljas stöd. Därtill har LAG en stödjande funktion för projekten och andra relevanta aktörer, både innan och under genomförande.

Under programperioden 2014–2020/2022 hade Sverige en så kallad flerfondslösning, det vill säga att leaderområden kunde motta stöd från upp till fyra av EU:s strukturfonder: Europeiska socialfonden (ESF), Europeiska regionalfonden (ERUF), Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling

⁴ https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html

(EJFLÚ) och Europeiska havs- och fiskerifonden (EHFF). I föregående programperiod, liksom i den nuvarande programperioden, har Sverige haft en fondslösning där stöd endast går att få från EJFLU.

Det ska noteras att projekten kan erhålla finansiellt stöd även på andra sätt, exempelvis offentligt projektstöd från kommuner och regioner. Därtill ska de projektansvariga organisationerna medfinansiera projekten, vilket vanligtvis sker genom de arbetstimmar organisationerna bidrar med.

Leaders mervärden

Vår uppfattning, från denna utvärdering liksom WSP:s tidigare genomförda programutvärdering av Leader, är att definitionen av mervärdena inte är helt entydig. Mervärdena ges något olika definitioner av olika aktörer i olika sammanhang, och många upplever dem som svårtolkade.

I juli 2024 tog European Evaluation Helpdesk fram nya, inte bindande, riktlinjer för bedömning av Leaders mervärden. Riktlinjerna ger stöd i hur mervärdena kan tolkas, operationaliseras och utvärderas.⁵ Utifrån dessa riktlinjer, har WSP tagit fram följande definitioner av de tre mervärdena som legat till grund för vår utvärdering:

- **Lokalt socialt kapital** handlar om den lokala sociala organiseringen genom nätverk, normer och social tillit. Ett starkt lokalt socialt kapital kan anses underlätta samordning och samarbete. Inom Leader handlar socialt kapital om sociala processer, kapacitet och relationer mellan de deltagande aktörerna. En väl utvecklad leadermetod kan stärka relationen mellan aktörerna som ansvarar för och deltar i genomförandet av Leader i de olika områdena, leda till välutvecklade och hållbara partnerskap, delade normer och värderingar samt ett utvecklat samarbete.
- **Förbättrat flernivåstyre** handlar om samspelet mellan de aktörer som aktiveras i genomförandet. Det handlar om utvecklingen av samspelet, horisontellt och vertikalt, mellan offentliga och icke-offentliga aktörer. Det kan handla om utvecklade relationer och samverkan mellan EU, den förvaltande myndigheten, LAG och de nationella landsbygdsnätverken som stärker möjligheterna för att ge parterna från de olika sektorerna mer lika villkor. Det kan också handla om delad kunskap mellan olika myndigheter som deltar i genomförandet eller mellan LAG från olika delar av landet.
- **Förbättrade projektresultat** handlar om att genom leadermetodens arbetssätt integreras olika typer av insatser, vilket antas bättre svara upp mot lokala landsbygders behov, jämfört med de resultat och projekt som kan – eller hade kunnat skapas – genom andra insatser. Detta kan ta sig uttryck som ökad genomförandekraft, mer hållbara projekt, mer innovativa projekt och nya projektägare, samt förbättrade synergieffekter mellan projekt.

2.2 PROJEKT INOM LEADER REGION SYD

I detta kapitel presenteras WSP:s genomgång av projektportföljen, som genomförts med syftet att skapa en översikt över den totala sammansättningen av finansierade projekt i Leader Region Syd.

Statistiken som redovisas i detta avsnitt baseras på underlag som inkommit från respektive leaderområde. Underlaget har bestått av projektlister för föregående programperiod, vilken sträckte sig mellan 2014–2020/22. I analysen av projektportföljen har vi inkluderat bifallna och avslutade projekt (senast avslutade 2024-10-15). Driftstödet för respektive område har exkluderats.

Totalt handlar det om 325 projekt och drygt 144 miljoner kronor i utbetalt projektstöd. Generellt kan det sägas att projekten i Leader Region Syd, jämfört med andra insatser och program, är relativt små – med ett genomsnittligt projektstöd på cirka 440 000 kronor. Det finns en viss variation mellan de

⁵ https://eu-cap-network.ec.europa.eu/publications/assessing-added-value-leader_en

leaderområdena som ingår i denna utvärdering. Det största området (LLUH) är nästan tre gånger så stort som det minsta (MittSkåne) sett till både antal projekt och mängd utbetalat projektmedel. Det korrelerar i viss utsträckning med den variation som finns i geografisk storlek.

Tabell 3. Fördelningen av totalt utbetalt projektstöd och antalet finansierade projekt per leaderområde.

Leaderområde	Antal projekt	Utbetalat projektstöd (milj. kr)	Andel av totala mängden stöd	Genomsnittligt stöd per projekt (kr)
LLUH	104	32,9	23 %	316 228
Skåne Ess	60	23,2	16 %	387 281
Lag PH	34	16,6	11 %	487 073
Sydöstra Skåne	34	19,5	14 %	573 847
Nordvästra Skåne med Öresund	32	23,9	17 %	748 045
Lundland	32	16	11 %	498 537
MittSkåne	29	12,3	9 %	425 179
Totalt	325	144,4		

I genomsnitt har varje område finansierat 47 projekt. Lokalt ledd utveckling Halland (LLUH) står för både flest antal projekt och mest utbetalat projektstöd. LLUH sticker ut med 104 av totalt 325 projekt (ca 32%). Det område som har finansierat minst antal projekt är MittSkåne Utveckling, med 29 projekt (ca 9%).

Det är en relativ spridning på det genomsnittliga stödet för respektive leaderområde. De två leaderområden som finansierat flest antal projekt, LLUH och Skånes Ess, är de områden som också har de lägsta genomsnittliga projektstöden. Endast områdena Sydöstra Skåne och Nordvästra Skåne med Öresund hade en genomsnittlig stödvolym som översteg en halv miljon kronor.

Det finns också en stor variation i projektstorlek sett till projektstöd genom Leader. Det enskilt minsta projektstödet återfinns hos LLUH, vilket var cirka 11 000 kronor. Det enskilt största projektstödet återfinns hos LAG PH, på nära 4,5 miljoner kronor.

I utvärderingen ingår projekt som finansierats av fyra fonder. Totalt sett är Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) den dominerande fonden, som står för nästan tre fjärdedelar av både det totala antalet projekt och det totala stödbeloppet. De tre andra fonderna är mer lika i mängden stödbelopp, men varierar något i antalet projekt. Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF) är den näst största fonden, både sett till antal projekt och stödbelopp. Europeiska socialfonden är nästan lika stort gällande stödbelopp men står för nästan hälften så många projekt som ERUF, vilket resulterar i ett högre genomsnittligt stöd per projekt. Det kan noteras att Havs- och fiskeriefonden (EHFF) endast används i tre av de sju leaderområdena i Region Syd (Sydöstra Skåne, LLUH samt Nordvästra Skåne med Öresund som alla har kust). Fler kommuner har haft tillgång till medel ur EHFF än de nämnda leaderområdena i och med att dessa har haft utökat område för EHFF.

Tabell 4: Antal projekt och stödbelopp i Leader Region Syd

Fond	Antal projekt	Utbetalat stöd (milj. kr)	Genomsnittligt stöd per projekt (kr)
Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling	241	106,8	443 100
Europeiska regionala utvecklingsfonden	38	13	344 020
Europeiska socialfonden	20	12,7	633 231
Europeiska havs-och fiskerifonden	26	11,9	457 057
Totalt	325	144,4	444 359

3 FÖRBÄTTRAT SOCIALT KAPITAL

Som beskrivs i kapitel 2 handlar mervärdet socialt kapital om den lokala sociala organiseringen genom nätverk, normer och social tillit. I detta kapitel redovisas utvärderingens resultat avseende huruvida Leader Region Syd bidragit till mervärdet Socialt kapital. Den övergripande utvärderingsfrågan är:

- *Har Leader bidragit till att stärka samarbete, kommunikation, sammanhållning och tillit i de områden som arbetat efter leadermetoden?*

Fyra frågor ligger till grund för kapitlet:

- a) Hur har Leader förankrats i och nått ut till olika lokala samhällsgrupper och geografiska områden? Har några grupper varit svarare att nå?
- b) Har projektägarna upplevt sig delaktiga under genomförandet?
- c) Hur har genomförandet påverkat projektägarnas upplevelse av tillit till dels leaderkontoren, dels andra lokala och nationella aktörer?
- d) Hur påverkar projektens karaktär det sociala kapitalet på längre sikt?

Vi har valt att strukturera kapitlet utifrån dessa fyra och inleder med att beskriva Leaders förankring.

3.1 LEADERS FÖRANKRING I OLIKA SAMHÄLLSGRUPPER

I följande avsnitt tittar vi närmare på hur Leader Region Syd har nått, respektive inte nått, olika aktörer och samhällsgrupper. Dels avseende vilka som nåtts av projektmedlen, dels vilka som nåtts av de slutliga projektresultaten.

Aktörer från samtliga sektorer har nåtts av projektmedlen, främst ideell sektor

Ett sätt att undersöka hur väl Leader nått ut till olika samhällsgrupper är att undersöka vilka som tagit del av projektmedel via Leader. I den sammanlagda projektportföljen har vi därför undersökt hur fördelningen sett ut avseende projektägarnas sektorstillhörighet (ideell, offentlig och privat).

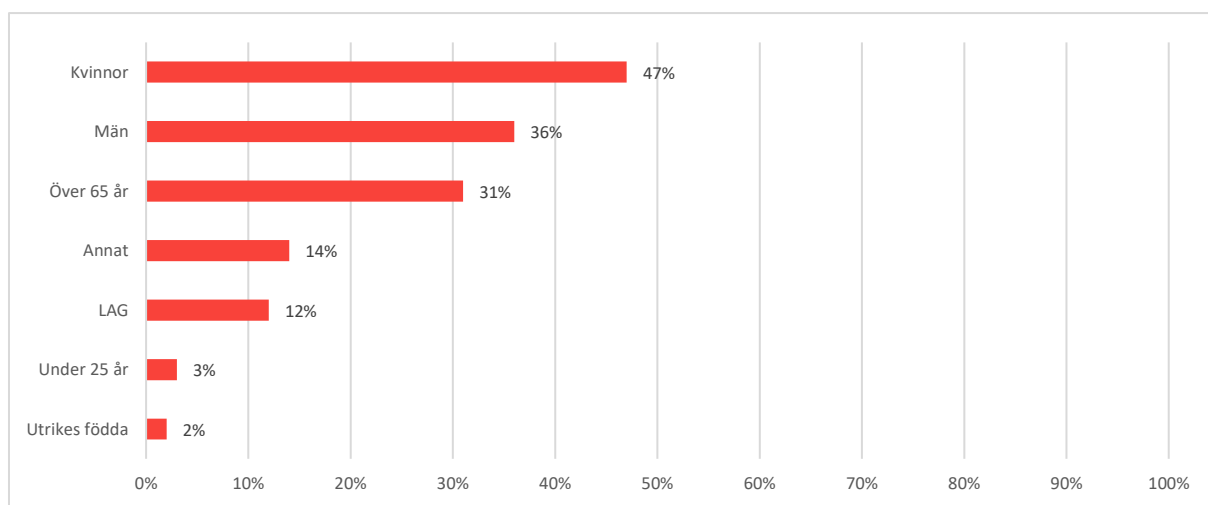
Analysen visar att ideella organisationer stod för lite mer än hälften av både antal projekt och mängd tilldelat projektstöd under den aktuella programperioden. Privata aktörer stod för cirka en fjärdedel av både antalet projekt och tilldelat projektstöd och offentliga aktörer stod för knappt en femtedel av projekten men nästan för en fjärdedel av tilldelningen av projektstöd. Vi ser alltså ett högre genomsnittligt projektstöd för offentliga aktörer än för de privata och ideella.

Tabell 5. Fördelningen av projekt och projektstöd efter aktörstillhörighet i Leader Region Syd

Kontaktorganisation	Antal projekt	Andel projekt	Utbetalat projektstöd (milj kr)	Andel utbetalat projektstöd	Genomsnittligt projektstöd (kr)
Ideell aktör	185	57 %	77,2	53 %	417 521
Privat aktör	80	25 %	34,1	24 %	426 286
Offentlig aktör	60	18 %	33,1	23 %	551 207

För att få en ytterligare bild av vilka samhällsgrupper projektmedlen nått ut till har projektägarna i enkäten fått ange vilken målgrupp de själva anser sig tillhöra. I figuren nedan presenteras svaren. Respondenterna hade möjlighet att ange flera alternativ.

Figur 3: 4Enkät svar på frågan "Vilken/vilka av följande grupper tillhör du?". Flervalsalternativ. (N=155)

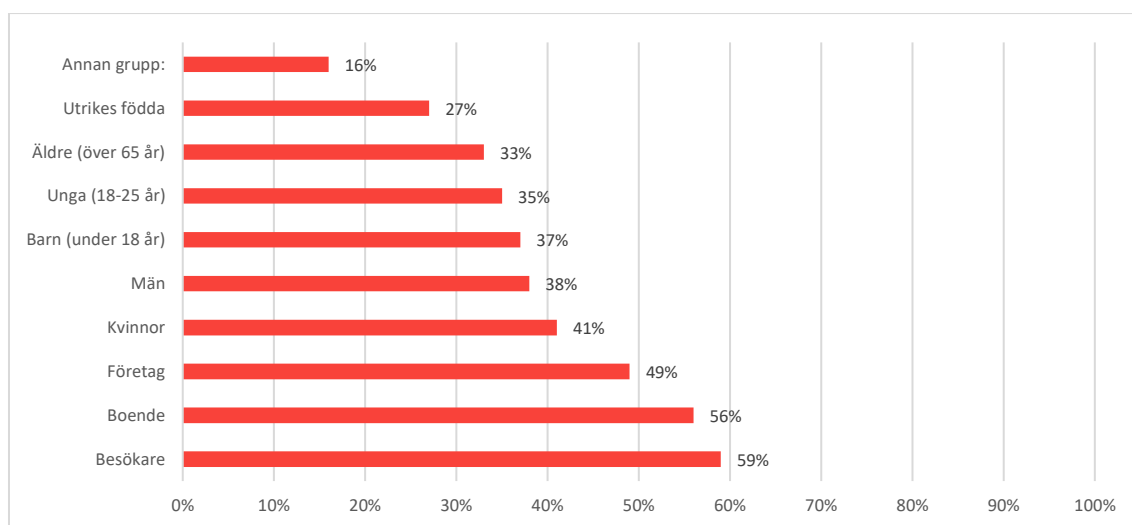

Enkät svaren indikerar att många som mottagit projektstöd är individer över 65 år. Svaren indikerar även att något fler kvinnor än män erhållit projektstöd. Grupperna utrikes födda och individer under 25 år förekommer i mindre utsträckning som mottagare av projektstöd. Det ska här betonas att svaren endast redovisar fördelning bland de projektägare som svarat på enkäten, alltså inte fördelning av totalt beviljade och avslutade projekt.

En bredd av målgrupper har nåtts av projektresultaten, men något svårare nå utrikes födda, barn och unga

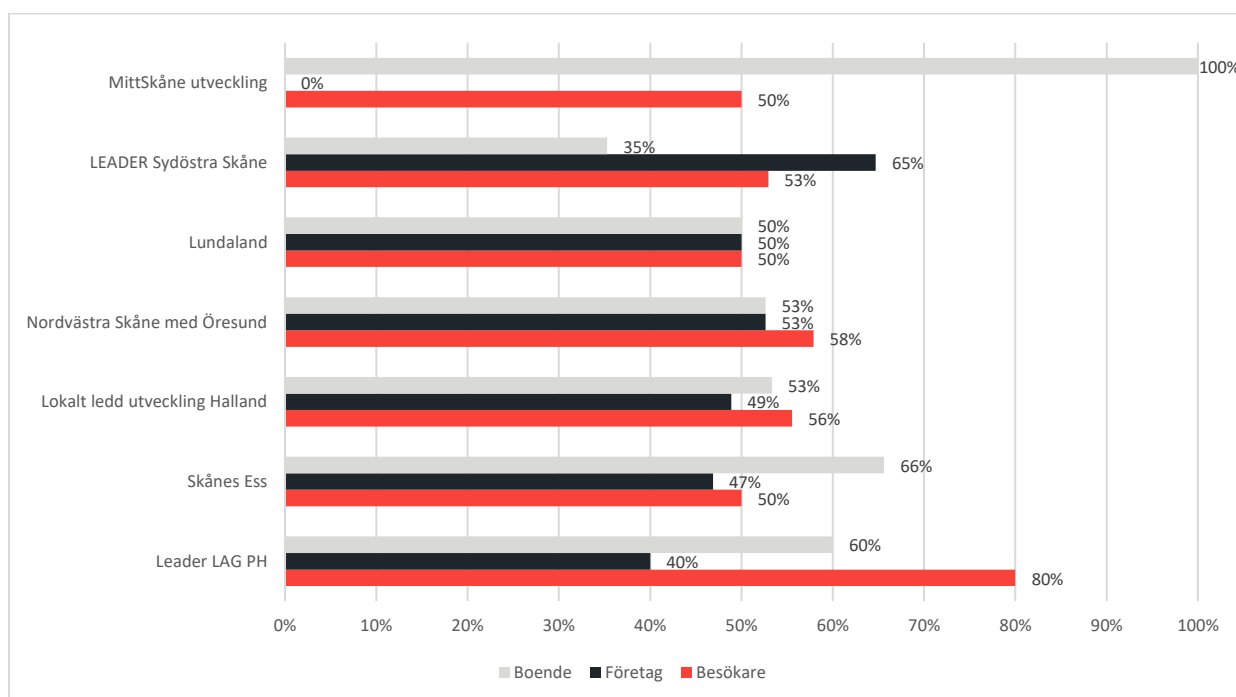
Ett annat sätt att undersöka hur väl Leader nått olika grupper i samhället är att analysera vilka som tar del av de slutliga projektresultaten. Denna fråga har WSP angripit genom att be projektägarna uppskatta vilka målgrupper som haft störst nytta av resultaten i deras respektive projekt. Respondenterna fick välja mellan ett antal fasta svarsalternativ och det var möjligt att ange flera alternativ. Resultatet presenteras i figuren nedan.

Figur 4. Enkät svar på frågan "Vilka målgrupper i bygden/området upplever du har haft störst nytta av resultaten från ditt projekt?". Flervalsalternativ. (N= 151)

Enkät svaren visar att målgrupperna boende och besökare i störst utsträckning anges ha haft nytta av projektresultaten. Detta följs av målgrupperna företag, kvinnor och män, medan målgruppen utrikes födda är den som har angetts i lägst utsträckning. Analyserar vi svaren mellan leaderområdena varierar resultatet något. I figuren nedan presenteras resultaten för de tre mest angivna målgrupperna, per leaderområde.

Figur 55. Målgrupper som uppges haft störst nytta av projektresultaten fördelat per leaderområde. Flervalsalternativ.

Figuren visar att besökare är den målgrupp som i störst utsträckning angetts ha nytta av projektresultaten i Nordvästra Skåne med Öresund, LLUH och Leader LAG PH. I MittSkåne Utveckling och Skåne Ess har boende angetts i störst utsträckning och i Lundaland har boende, företag och besökare angetts i lika stor utsträckning. Bara i Leader Sydöstra Skåne har målgruppen företag angetts i störst utsträckning. Leader Sydöstra Skåne är även det område, efter Lundaland, som hade störst andel privata aktörer bland projektägarna.

Enkätsvaren bekräftas i intervjuer med verksamhetsledare och LAG-ordföranden från de berörda leaderområden. I intervjuer omnämns målgrupperna barn, unga och utrikes födda som grupper som varit svårare att nå ut till: *"Yngre är alltid svårare att nå, därför har vi haft ungdoms- och paraplyprojekt för att ge dem möjlighet att båda driva projekt och ta del av resultat. Blir flera bra grejer där, känner jag. Sen är ju personer med utländsk bakgrund svåra att nå på samma sätt."*

Samtidigt framkommer att det skett ett aktivt arbete för att nå dessa grupper. Till exempel genom att bedriva LAG-ägda projekt, samt genom att utnyttja de möjligheter flerfondslösningen erbjöd. Just flerfondslösningen, som praktiserades under den för utvärderingen aktuella programperioden, uppges ha bidragit till en större bredd av målgrupper i projekten. Till exempel nämner ett antal intervjupersoner att ESF-finansierade projekt underlättade för att nå gruppen utrikes födda. En verksamhetsledare berättar:

"Vissa områden är svåra att nå ut till socialt. Med ESF har vi nått 3-5 förberedande projekt för nyanlända, folk som står långt ifrån arbetsmarknaden och kvinnor med invandrarbakgrund."

Vidare nämner flera att LAG-ägda projekt har kunnat användas för att nå målgrupper som annars är svåra att nå ut till. Här nämns särskilt målgruppen barn och unga. En LAG-ordförande berättar:

"Vi har haft ungdomsprojekt som LAG-ägt projekt. Ett stort paraplyprojekt. De hade egen styrelse och beviljade själva projekten inom paraplyprojektet."

3.2 PROJEKTÄGARNAS UPPLEVELSE AV INVOLVERING, DELAKTIGHET OCH TILLIT

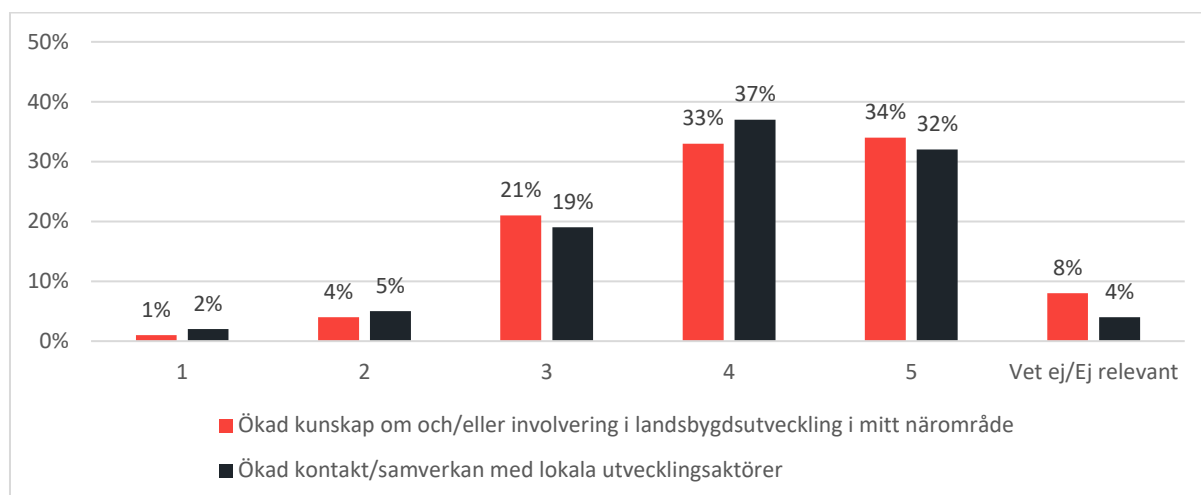
Leader har stimulerat till delaktighet i lokalsamhället och engagemang i den lokala landsbygdsutvecklingen

Det framkommer i vår utvärdering att projektägarna och LAG-medlemmar har upplevt sig delaktiga under genomförandet och att Leader har stimulerat till engagemang i den lokala landsbygdsutvecklingen.

För det första, indikerar enkätsvaren att projektägarna varit involverade och har känt en delaktighet i Leader genom de lokala utvecklingsstrategierna. Näst intill samtliga projektägare (95 procent) känner till att leaderområdet har en strategi och 63 procent uppger sig ha god eller mycket god kännedom om dess innehåll. I intervjuer med verksamhetsledare framkommer att kontoren arbetat aktivt för att nå ut brett med strategin och förankrat den i lokalsamhället – både under framtagningsprocessen och löpande under programperioden. En verksamhetsledare berättar: *"När strategin tas fram arbetar vi mycket med att bjuda in till träffar, men genomför även workshops och enkäter. Vill nå människor som lever och verkar i området, som får ge sin syn."*

För det andra, har själva genomförandet av projektet bidragit till att en majoritet av projektägarna (67 procent av enkätrespondenterna) i hög eller mycket hög grad har fått ökad kunskap om och involvering i landsbygdsutveckling mer generellt. Leader har här byggt ett engagemang för den lokala utvecklingen. Relaterat till ökad involvering i landsbygdsutveckling, uppger även 70 procent av projektägarna att projektet i hög eller mycket hög grad har lett till ökad kontakt och samverkan med lokala utvecklingsaktörer (se figur nedan).

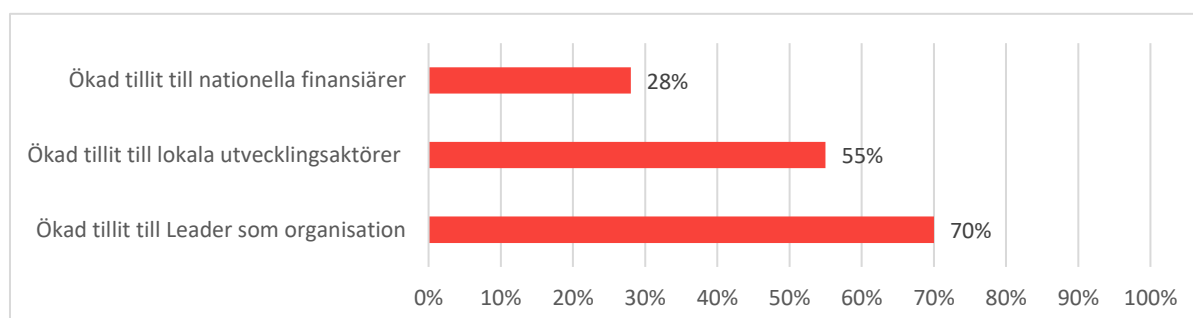
Figur 66. Enkät svar på frågan: "I vilken utsträckning bidrog projektet till...?"; där 1 = inte alls, 5 = hög utsträckning (N=150)

Leader har bidragit till ökad tillit hos projektägarna, främst till lokala aktörer

Tillit är en viktig aspekt av socialt kapital. Genomförandet av Leader har bidragit till att stärka projektägarnas tillit - till Leader, lokala utvecklingsaktörer (t.ex. lokala föreningar, kommunen, länsstyrelse) och i viss mån även till nationella aktörer, vilket illustreras genom enkätsvaren i figuren nedan.

Figur 77. Andel respondenter som uppgett "stor" eller "mycket stor" utsträckning på enkätfrågan "I vilken utsträckning bidrog ditt projekt till följande för dig som projektägare (alt. din organisation)..." (N = 149)

Att **Leader som organisation fått så starkt förtroendekapital** kan förklaras av flera faktorer. En av de viktigaste faktorerna är leaderkontorens aktiva stöttning till projekten – det framhålls i både enkät och intervjuer som en förutsättning för ett lyckat genomförande av leadermetoden. Det handlar till exempel om trepartnerskapssammansättningen och kunskapsstödet från LAG, liksom kontorens coachande förhållningssätt gentemot de projektägande aktörerna, från ansökan till redovisning. En person som drivit leaderprojekt beskrev det som: "Leaderkontoret har varit fantastiskt stöttande genom hela processen. De har hjälpt oss att navigera genom byråkratin och gett oss värdefulla råd och tips för att förbättra vår ansökan." (vi kommer få anledning att återkomma till leaderkontorens stöttning under det tredje mervärdet).

Tilliten till Leader som organisation stärks även under framtagningsprocessen av leaderområdenas lokala strategier, som skiljer sig från mycket annat strategiarbete som aktörerna deltar i på så sätt att ledtiden är kort från strategi till handling i form av utvecklade och finansierade projekt. Detta stärker aktörernas känsla av delaktighet och tillit till Leader som organisation. Detta är något som vi framhåller även i den nationella utvärderingen av Leader. Att projekten om finansernas genom Leader ofta är små, fysiska och nära invånarna gör effekten av leaderstödet synligt, på ett sätt som få andra utvecklingsinsatser gör. Även detta bidrar till ökad tillit, eftersom det stärker uppfattningen att stödet gör nytta.

Som går att se i figur 7 ovan, uppger ungefär 55 procent av projektägarna att Leader och genomförandet **stärkt tilliten till lokala utvecklingsaktörer** (t.ex. lokala föreningar, kommunen, länsstyrelse). I intervjuerna, liksom i vår nationella utvärdering av Leader, har denna tillit huvudsakligen uppstått som en effekt av den samverkan som sker under genomförandet av ett projekt – genom kravet på trepartnerskapet, skapas nya lokala kontakter och samarbeten mellan sektorer (mer om detta i kapitel 4 om flernivåsstyre). En person som drivit Leader-projekt berättar: *"Tillit byggs upp mellan de olika aktörerna genom samarbete i projektet – och det är sedan avgörande för att genomföra våra initiativ och få dem att bli framgångsrika."*

Figuren ovan visar även att projektägarna upplever **en ökad tillit till nationella finansiärer, men att denna ökning är mindre relativt den ökade tilliten till andra aktörer** (28 procent av enkätrespondenterna uppger att tilliten här ökat i hög eller mycket hög grad). Betydligt fler har svarat att de inte alls upplever ökad tillit till nationella finansiärer, jämfört till övriga aktörstyper. Detta kan bland annat förklaras av att projektägarna upplever betydande utmaningar kopplat till framför allt Jordbruksverket och deras omfattande krav på administration samt långa handläggningstider. Projekt beskrivs kunna tvingas ligga ute med pengar orimligt länge, vilket inte stärker tilliten, och den upplevda nitiskheten främjar varken tillit eller socialt kapital. En projektägare uttryckte:

"Den största utmaningen är Jordbruksverkets långsamma handläggning och deras bristande förmåga att se väsentligheter och bortse från detaljer. De är inne och pekar i kaffekvittan och förhalar handläggning."

Detta får även negativa effekter på tilliten till Leader som organisation och Leaderkontoren. Det är dem som beskrivs hamna mellan Jordbruksverket och projekten, som får förklara och stötta projekten kopplat till handläggningstiderna och administrationen. En verksamhetsledare uttryckte:

"Dels försöker vi påverka Jordbruksverket så mycket som möjligt för att hjälpa projektägarna, och försöker sätta press när vi upplever det blir orimligt långa handläggningstider. Dels försöker vi stötta och förklara systemet för projektägarna och i viss mån varna för handläggningstiderna."

3.3 RESULTATENS BÄRKRAFTIGHET

I avsnitten ovan har vi konstaterat att genomförandet av Leader i Leader Region Syd på flera sätt har stärkt det lokala sociala kapitalet genom att förbättrat samarbete, kontaktnät, sammanhållning och tillit. I utvärderingen kan vi också se att projektens karaktär stärker det sociala kapitalet även på längre sikt. Detta går att dela upp i huvudsakligen i tre delar.

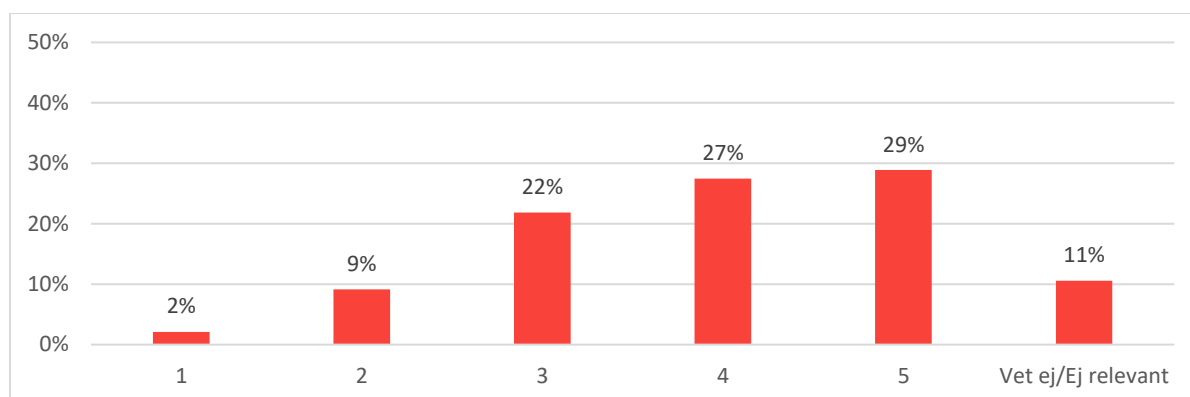
För det första, har projekten bidragit till **bestående sammanhållning** mellan lokala aktörer. Som beskrivet ovan, knyts under själva projektgenomförandet kontakter med andra aktörer från andra sektorer. Dessa kontakter uppges i intervjuer liksom i enkät leva kvar även efter projektslut. Två projekt beskriver det som följande:

"Genomförandet involverade lokala företagare som även är viktiga för vår verksamhet efter projektet då vi behöver deras kompetens och resurs även efter projektet avslutats."

"Nya kontakter knöts i projektet, som sedan används i andra sammanhang."

I enkäten uppger ca 56 procent att projektet i hög eller mycket hög utsträckning bidrog till bestående kontakter/samverkan med lokala utvecklingsaktörer (t.ex. lokala föreningar, kommunen, länsstyrelse).

Figur 88. Enkät svar på frågan: "I vilken utsträckning bidrog ditt projekt till bestående kontakt/samverkan med lokala utvecklingsaktörer?"; där 1 = inte alls, 5 = hög utsträckning (N = 149)

Även när de svarande ombads jämföra med sina erfarenheter från andra finansiärer, bedömde totalt 62 procent att finansiering via Leader i större utsträckning bidragit till bestående och hållbara nätverk/samarbeten. I vår analys framkommer att detta gäller särskilt för aktörer inom ideell sektor.

För det andra, bidrar själva formen på projektresultaten till att stärka det sociala kapitalet på sikt. Projektresultaten är ofta **fysiska och konkreta mötesplatser**, där invånare kan samlas långt efter projektslut. Det kan handla om exempelvis vandringsleder, utegym, föreningslokaler och cykelleder. Mötesplatserna uppges i intervjuer möjliggöra för samverkan och utbyte av idéer under en lång tid. En aktör uttryckte det som följande: *"Vi har sett att fysiska mötesplatser verkligen gör skillnad. När människor träffas och diskuterar ansikte mot ansikte, skapas en starkare känsla av gemenskap och engagemang."*

Att projektresultaten ofta är fysiska och konkreta, bidrar på ytterligare ett sätt till bestående socialt kapital. I intervjuer framkommer att resultaten ofta kräver ett **kontinuerligt underhåll och skötsel**, vilket i många fall kräver fortsatt samverkan mellan aktörer och över sektorer efter projektslut. Detta skiljer Leader från många andra metoder och insatser. En LAG-ordförande lyfte följande exempel:

"Med Leader kan du investera i fysiska platser och anläggningar, och föreningarna stärks även genom projektgenomförandet. Hade man bara haft en ny anläggning hade det varit nyhetens behag och så hade den stått där. Nu fortsätter det dock efter projekttiden – aktörerna känner ansvar för det som har skapats."

Ytterligare en faktor som påverkar det sociala kapitalet på längre sikt är att många projekt har bedrivits som **förstudier**, särskilt de projekt som fått medel från ERUF och ESF. Dessa projekt har sedan potential att skapa resultat på längre sikt. Det lyfts i utvärderingen exempel på förstudier där resultaten förverkligades drygt 8 år senare. Ett annat exempel på detta framkommer i intervjuerna, där en informant menar att: *"Mycket av de åtgärder som identifierades handlade om långsiktiga planer som krävde tillstånd, mer finansiering och ytterligare förankring. Så de planer som lades inom projektet påbörjades först året eller kanske två år efter projektavslut och bär frukt först 3-5 år efter genomförandet."*

4 FÖRBÄTTRAT FLERNIVÅSTYRE

Mervärdet förbättrat flernivåstyre handlar, såsom beskrivs i kapitel 2, om samspelet mellan de aktörer som aktiveras i genomförandet. I detta kapitel redovisas utvärderingens resultat avseende om, och i så fall hur, Leader Region Syd har bidragit till mervärdet förbättrat flernivåstyre. Den övergripande utvärderingsfrågan här är:

- *Hur har Leader och dess genomförande påverkat samverkan och kontakten mellan å ena sidan den lokala bygden, å andra sidan myndigheterna på lokal, regional och nationell nivå?*

Fyra frågor ligger till grund för kapitlet:

- Är det svårt att engagera samtliga sektorer och finns det en utmaning för någon av sektorerna?
- Hur har samarbetet fungerat genom trepartnerskapet?
- Hur väl har underifrånperspektivet fungerat?
- Hur kan vissa skillnader i styrningen av Leader mellan programperioder, påverka genomförandet?

Kapitlet är strukturerat efter dessa fyra frågeställningar, och inleds med en analys av hur Leader har engagerat och fört samman sektorer.

4.1 ENGAGERA OCH FÖRA SAMMAN SEKTORER

Utvärderingen visar att Leader Region Syd har engagerat aktörer i privat, offentlig och ideell sektor (trepartnerskapet). Detta går att se i sammansättningen av LAG, i vilka aktörer som erhållit projektmedel och i vilka som engageras i själva genomförandet av projekten.

I intervjuer framkommer att **samtliga sektorer är representerade och engagerade i LAG**. Det framkommer att bredden i LAG bidrar med mycket – bl.a. en mångfald av idéer och lösningar på utmaningar. Därtill får medlemmarna i LAG ett mervärde även utanför genomförandet av Leader, som en verksamhetsledare uttryckte: *"LAG har stort socialt kapital, och främjar samarbeten. De lär känna varandra, utvecklar nätverk och samarbeten även utanför genomförandet av Leader."*

Från projektportföljsanalysen går det att se att **samtliga sektorer finns representerade som projektägare**. Privat och offentlig sektor är representerade i ungefär lika stor utsträckning, medan ideella aktörer står för närmare 60 procent av projekten (se tabell 6). Aktörssammansättningen för projekten inom Leader Region Syd skiljer sig inte nämnvärt från hur det ser ut på nationell nivå, som framkom i WSP:s nationella utvärdering. Att ideell sektor engageras i sådan utsträckning skiljer Leader från många andra program och insatser, eftersom det är en sektor som sällan erhåller stöd från EU-fonder.

Tabell 6. Fördelningen av projekt och projektstöd efter aktörstillhörighet i Leader Region Syd

Sektorstillhörighet	Antal projekt	Andel projekt	Utbetalat projektstöd (milj. kr)	Andel utbetalat projektstöd	Genomsnittligt projektstöd (kr)
Ideell aktör	185	57 %	77,2	53 %	417 521
Privat aktör	80	25 %	34,1	24 %	426 286
Offentlig aktör	60	18 %	33,1	23 %	551 207

Även i **själva projektgenomförandet engageras samtliga sektorer**, mycket genom kraven på samverkan och involvering av flera sektorer. Ungefär 74 procent av projektägarna upplever att

leadermetoden, i större utsträckning än andra stödformer, bidrar till att aktörer från olika sektorer involveras. En projektägare beskrev att projektet ledde till: *"Ökad samverkan mellan civilsamhälle och kommunen, ökat samarbete mellan parterna inom civilsamhället och ett ökat medvetande om egenansvar."*

Utmaning i att engagera vissa regioner och kommuner

Samtidigt visar utvärderingen på att det finns en utmaning i att engagera vissa regioner och kommuner. När det gäller regionerna, framkommer i intervjuer med både verksamhetsledare och företrädare för de regionerna att Region Halland är mer engagerade än Region Skåne. Det uppges finnas flera skäl till detta.

För det första, så är Region Halland samma geografiska område som leaderområdet Lokalt Ledd Utveckling Halland vilket förenklar samverkan och gör det lättare för regionen att se nyttan av Leader, såsom en företrädare för Region Halland uttryckte det:

"Att vi kan vara med så mycket i Leader, det är ju mycket för att regionen är samma storlek. Detta gör det lättare att nyttja finansieringen."

Å andra sidan, upplevde en företrädare för Region Skåne att Leader har mer gemensamt med kommun än region, eftersom *"...kommunen är på deras nivå och deras plats, men vi som region är inte riktigt där."* I intervjuerna lyfts att det kan vara svårt för både Region Skåne och Länsstyrelsen i Skåne att säkerställa lika behandling av alla leaderområden inom regionen. Lika mycket engagemang hade krävts i alla leaderområden för att inte skapa regional obalans, vilket är en av faktorerna som uppges hålla organisationerna från att engagera sig ytterligare. Samtidigt lyfter en person från Länsstyrelsen Skåne att det fungerade väl när de var huvudman för Leader: *"Skåne blev en gemensam utvecklingsyta."*

För det andra, menar flera informanter att det även skiljer sig åt i politikens prioriteringar mellan Halland och Skåne vad gäller landsbygdsutveckling, vilket gjort den förstnämnda mer involverad i Leader. Exempelvis har de haft representanter i LAG. För det tredje, skiljer sig finansieringsmodellen i Region Halland från den i Region Skåne. Region Halland har, tillskillnad från Region Skåne, en modell där kommunerna lägger in pengar i en gemensam pott som regionen förvaltar över, vilket gör regionen mer involverad eftersom det är genom denna pott Region Halland medfinansierar Leader.

Samtidigt uppges företrädare för båda regionerna att det finns en otydlighet i vilken utsträckning landsbygdsutveckling, och därmed även Leader, faller inom ramen för det regionala utvecklingsansvaret – såsom det är formulerat i statens uppdrag till regionerna.⁶

Flera informanter från regionerna menar att Leader inte ryms inom det statligt reglerade uppdraget – främst med motiveringen att uppdraget handlar mycket om ekonomisk tillväxt och utveckling, vilket inte är kärnan i Leader.

Det går att argumentera för att det finns ett antal kärnvärden som är centrala i både Leader och för den regionala utveckling i stort – och där det finns tydliga beröringspunkter mellan de båda. I förordning om regionalt utvecklingsarbete (2017:583) slås fast att det regionala utvecklingsarbetet ska utformas och bedrivas i sektorsövergripande samarbete mellan aktörer på lokal, regional, nationell och internationell nivå samt att *"Ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet ska vara en integrerad del i analyser, strategier, program och insatser i det regionala utvecklingsarbetet"*.⁷

Det finns även utrymme för en region att själva bredda sitt kärnuppdrag. Man har i egenskap av direktvalt självstyrande organ, möjlighet att ta egna initiativ som känns angelägna ur ett regionalt

⁶ Förordning (2017:583) om regionalt utvecklingsarbete och Lag (2010:630) om regionalt utvecklingsansvar.

⁷ Förordning (2017:583) om regionalt utvecklingsarbete §5.

perspektiv. Vad som faller inom ramen för det regionala utvecklingsansvaret är således inte entydigt och det finns ett tolkningsutrymme om vad som kan rymmas inom begreppet.⁸

Kommunerna i Halland och Skåne är generellt mer involverade i Leader jämfört med regionerna, men det finns undantag. Exempelvis uppges en viktig faktor vara huruvida kommunen har representanter i LAG, eftersom det ökar Leaders genomslag i kommunen. Det framhålls att det är viktigt att *rätt* representant sitter i LAG – det är dels personberoende i form av engagemang för frågorna, dels funktionsberoende i form av rätt roll och kontaktnät på kommunen.

Många leaderområden har fått arbeta mycket för att få med sig kommunerna och få till den offentliga medfinansieringen. Det är särskilt utmanande i och med det kärva budgetläget som kommunerna befinner sig i.

Flera aktörer lyfter att det finns **mycket att vinna på att ytterligare engagera kommuner och regioner**. Den kommunala och regionala sidan har mycket kan tjäna på att ta med Leader i sitt utvecklingsarbete. Att se dem som kompletterande aktörer – att Leader kan vara en partner i det strategiska utvecklingsarbetet och inte bara en aktör man finansierar. Verksamhetsledare och LAG-ordförande, liksom tidigare regionala representanter menar att detta kan göras mycket genom att integrera Leader i större utsträckning i kommuners och regioners tillväxt- och utvecklingsstrategier. Enligt flera intervjupersoner går kommuner och regioner därmed miste om en möjlighet att växla upp sina resurser: *"Leader bör integreras i kommunala och regionala strategier för att maximera dess potential och skapa synergier med andra utvecklingsinitiativ."*

En nyckelfaktor för leaderområdena för att säkra den offentliga medfinansieringen uppges således vara att visa på kommuners och regioners nytta med Leader och på uppväxlingsmöjligheten. Viktigt här är att leaderkontoren säkrar bra kontakt med politikerna och att man når fler än de som sitter i LAG. Att kunna återkoppla till politikerna och visa på Leaders resultat. En aktör uttryckte det som:

"[Kommuner och regioner] ser Leader som en isolerad företeelse. Man tar inte med Leader som en uppväxlingsmöjlighet till de resurser man har. (...) Men visar man på kopplingen som skapas mellan det privata, offentliga och ideella... visa att när alla bidrar, då kan utväxlingen bli jättestor! Viktigt att få alla att förstå det."

Kommunala och regionala aktörer uppges ha bristande kunskap och förståelse för leadermetodens potential. En del av detta, vilket framhålls av ett par regionföreträdare, är att Leader inte alltid uppfattas som en möjlighet till tillväxtåtgärder, utan snarare som stöd till lantbruk (mycket eftersom förvaltningsmyndigheten är Jordbruksverket) vilket begränsar hur Leader inkorporeras i bredare utvecklingsstrategier. Detta knyter an till ovan om det regionala utvecklingsansvaret.

4.2 SAMVERKAN, KUNSKAP OCH FÖRSTÅELSE OM AKTÖRER

Som konstateras i avsnitt 4.1 ovan, har Leader fört samman aktörer i olika sektorer. Relaterat till detta, kan vi konstatera att Leader Region Syd även har bidragit till stärkt samverkan mellan olika aktörer och att dem fått ökad kunskap om samt förståelse för varandra.

Nya nätverk och samverkansformer

Leader har under programperioden skapat nya nätverk och samverkansformer – både för de som genomfört projekt och de som suttit med i LAG. För LAG-medlemmar har en särskild nytta varit nya vägar in i varandras organisationer – man har fått förståelse för organisationsstrukturer, roller och direkta kontakter in i organisationerna. Det kan skapa nya samverkansmöjligheter utanför genomförandet av Leader, men är också av nytta för själva genomförandet eftersom LAG-medlemmar

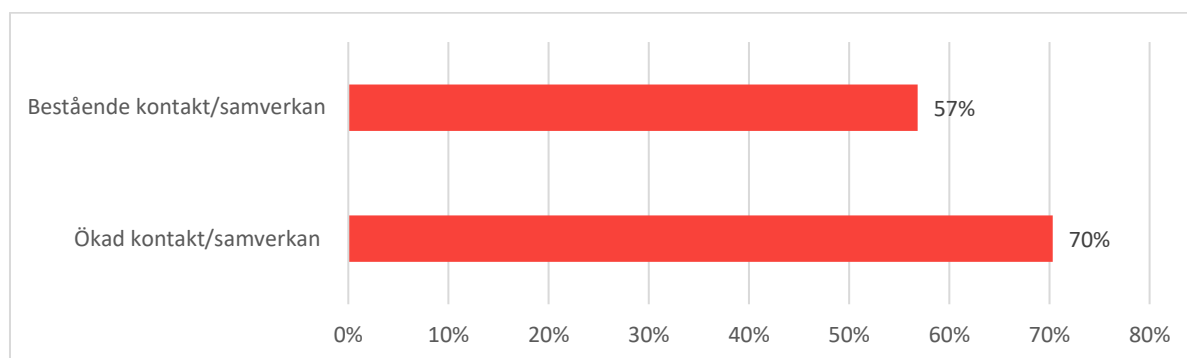
⁸ Här kan exempelvis rapporten *"21 vägar till regional utveckling"* från SKR (2023) ge en bild av uppdragets innehållsliga bredd.

"tar hem" frågorna som kommer upp i styrelsen till den egna organisationen. Här lyfts särskilt nyttan med medlemmar från kommunen. En LAG-ordförande uttryckte:

"Man hittar nya samverkansmetoder och breddar nätverken, vilket gynnar landsbygden och ger ett bättre helhetsgrepp."

En majoritet av projektägarna upplever även de att Leader har bidragit till både en ökad och bestående kontakt/samverkan med lokala utvecklingsaktörer (t.ex. länsstyrelser, regioner, kommuner och lokala föreningar), vilket illustreras genom enkätsvaren i figuren nedan.

Figur 99. Andel som angett "stor" eller "mycket stor" utsträckning på enkätfrågan: "I vilken utsträckning bidrog ditt projekt till följande för dig som projektägare (alt. din organisation) ...?" (N = 150)

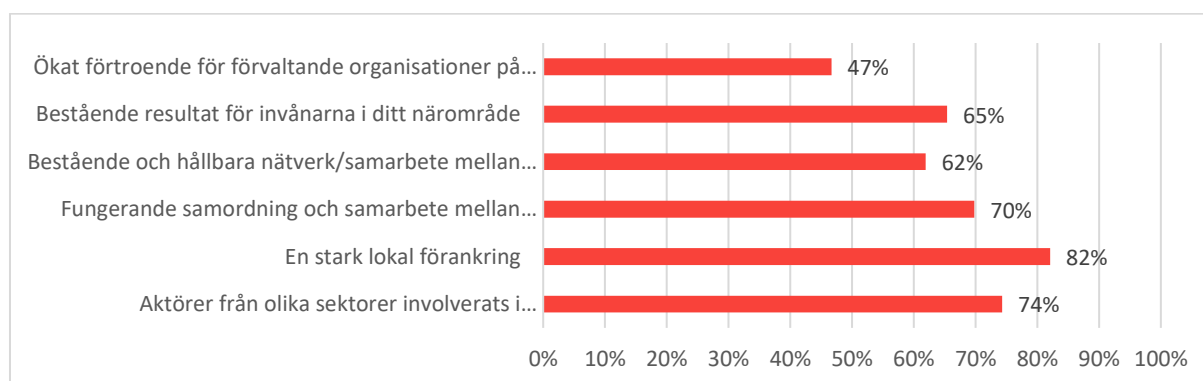

Att kontakterna och samverkan upplevs av projekten som bestående är något som lyfts av både projekten själva och LAG-ordförande samt verksamhetsledare (vi återkommer till detta i avsnitt 5.2). En verksamhetsledare uttryckte vikten av dessa kontakter för projekten som följande:

"Många föreningar som inte kommer in på kommunhuset annars. Om man måste in och fråga om medfinansiering – då blir det en dörröppnare in. Får kontakten in. Viktigt."

Även projektägare med erfarenhet från andra finansiärer, uppgav att Leader i större utsträckning har bidragit till både mer fungerande och bestående kontakter och samarbeten (se figuren nedan).

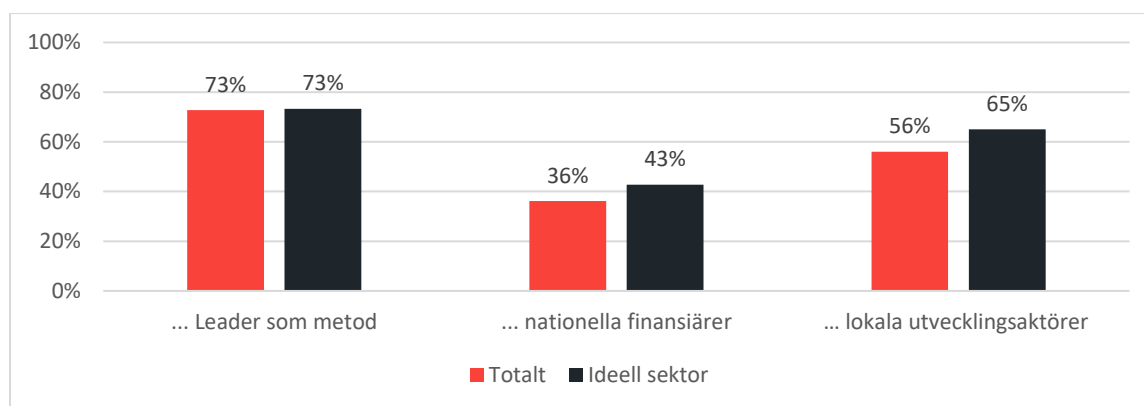
Figur 1010. Andel som svarat i "hög" eller "mycket hög" utsträckning på enkätfrågan "Jämfört med dina erfarenheter från andra finansiärer, har finansieringen via Leader i större utsträckning bidragit till..." (N = 108)

Ökad kunskap och förståelse för andra aktörer

Leader Region Syd har även under programperioden bidragit till att deltagande aktörer har fått en ökad kunskap och förståelse för andra aktörer. Detta framkommer både i intervjuer och enkät, som illustreras i figuren nedan. Figuren visar även att det allra främst är ideella aktörer som har fått ökad kunskap om offentliga aktörer, särskilt offentliga aktörer på lokal nivå.

Figur 1111. Andel som svarat i "hög" eller "mycket hög" utsträckning på enkätfrågan "I vilken utsträckning bidrog ditt projekt till ökad kunskap för dig som projektägare (alt. din organisation) om...?" (N = 150)

I intervjuer, både med några som drivit projekt och med verksamhetsledare, framkommer att denna ökade kunskap ger bättre förståelse för hur både andra aktörer och det offentliga "systemen" i stort fungerar. Detta i sin tur bidrar till ökad tillit (för vidare om tillit, se avsnitt 3.2 ovan). En verksamhetsledare uttryckte mervärdet som:

"Det handlar mycket om demokratisk delaktighet och ökad respekt för vårt demokratiska samhälle och system. När man träffar varandra och får förståelse för varför det t.ex. kan vara så krångligt med bygglovshanteringen på kommunen. Medan kommunala tjänstemän också får förstå att människor som lägger sin ideella tid ska mötas med respekt."

Det bidrar även till bättre och djupare samarbeten. Det uppges i intervjuer att deltagande aktörer får bättre förståelse för vad andra gör, vem som har vilket ansvar och hur processer ser ut. En deltagare i projekt uttryckte följande effekt av att ha genomfört ett leaderprojekt:

"Utmaning kan vara att man kommer från lite olika världar... företagare fattar snabba beslut, men i en kommun är det inte alltid möjligt... och denna skillnad gör det inte alltid lätt. Men därför blir det också bra när man möter varandra och förstår varandras världar och svårigheter."

4.3 UNDERIFRÅNPERSPEKTIVET OCH LOKALA INITIATIV

Underifrånperspektivet har fungerat väl i Leader Region Syd

En av Leaders principer är att genomförandet ska ha ett starkt underifrånperspektiv, dvs att lokal utveckling ska ske genom lokala aktörer och utifrån deras behov. I intervjuer framkommer att underifrånperspektivet fungerat väl i Leader Region Syd och genomsyrat samtliga delar av genomförandet. Näst intill samtliga aktörer vi intervjuat framhåller det som en av Leaders främsta styrkor och det som särskiljer metoden mest gentemot andra program och insatser, t.ex.:

"Främsta styrkan är underifrånperspektivet – att man utgår från lokala behov. Att man har med sig det i hela organisationen, framtagandet av strategin och sen i genomförandet."

Underifrånperspektivet kommer till uttryck i allt från strategierna till genomförandet. Lokala behov identifierade av små lokala aktörer, kan mötas genom projekt genomförda av samma grupp. Att projekten upplevs behövas av närområdet, framhålls som en av faktorerna som gör projektresultaten mer långsiktiga och hållbara (för vidare, se avsnitt 5.2).

Även en majoritet av projekten (82 procent av enkätsvaren) anser att Leader, jämfört med deras erfarenheter av andra program och insatser, i större utsträckning har en stark lokal förankring. Ett projekt beskrev vikten av lokal förankring som följande:

" Genomförandet involverade lokala företagare som även är viktiga för vår verksamhet efter projektet då vi behöver deras kompetens och resurs även efter projektet avslutats. Förutsättningarna för att fortsätta med vår verksamhet ökar betydligt och det bidrar stort för ökat mervärde för turismen och bofasta hos oss."

LAG-ägda projekt möjliggör för lokala initiativ

LAG-ägda projekt kan argumenteras för att stärka underifrånperspektivet på flera sätt. För det första, använder flera leaderområden LAG-ägda projekt för att strategiskt marknadsföra och göra Leader känt, vilket kan generera att fler aktörer söker projektmedel och fler lokala initiativ.

För det andra, uppges LAG-ägda projekt användas strategiskt i flera leaderområden för att uppfylla mål och nå geografiska områden eller målgrupper i strategin, som annars hade varit svåra att nå. Projekten kan fylla en lucka där ingen annan aktör tar initiativet. På så vis har LAG-ägda projekt möjliggjort för lokala initiativ som annars inte skulle ha blivit av. Här lyfts ofta projekt för att engagera målgruppen unga, men även paraplyprojekt – ibland i kombination:

" Vi har haft ungdomsprojekt, där det var enklare att söka medel! Det var ett stort paraplyprojekt, som hade egen styrelse och de beviljade själva projekten inom paraplyprojektet. Det var även unga i styrelsen."

Samtidigt lyfts i intervjuer att det måste finnas en balansgång mellan att finansiera LAG-ägda projekt och att ha tillräckligt med medel för initiativ som kommer från lokala aktörer. Enligt vissa intervjupersoner rymmer LAG-ägda projekt inte per automatik ett underifrånperspektiv i och med att de inte är lokala initiativ och projektansökningar utan initieras och beslutas av styrelsen.

Omfattande administration och handläggningstider utgör utmaning för underifrånperspektivet

En utmaning för underifrånperspektivet som framkommer i intervjuerna är den omfattande administrationen och långa handläggningstiderna på Jordbruksverket. Det lyfts i intervjuer att aktörer avskräcks från att söka leaderstöd – särskilt små aktörer och de inom ideell sektor, som lättare kan få likviditetsproblem. Enligt intervjupersonerna gör detta att huvudsakligen mer resursstarka aktörer söker medel, vilket kan anses gå emot underifrånperspektivet. En verksamhetsledare uttryckte det som:

"De som skulle kunna göra bra leaderprojekt, har inte alltid tålamod eller resurser att ta sig igenom hela administrationen."

Ett kommunalråd med erfarenhet av att driva leaderprojekt uttryckte utmaningen mot underifrånperspektivet som följande:

"Den största utmaningen är Jordbruksverkets långsamma handläggning. (...) Det är inte bra för underifrånperspektivet. Det är inte alla som har muskler för att klara det. (...) De tvekar att söka för det tar för lång tid, de får inte pengarna förrän efter - och kanske inte alls. Det är jobbigt."

4.4 SKILLNADER I STYRNING MELLAN PROGRAMPERIODER

I utvärderingen har det ingått att undersöka hur vissa skillnader i styrningen av Leader mellan programperioder kan påverka genomförandet. Här har WSP fått avvika från avgränsningen till programperioden 2014-2020/2022, för att jämföra med både tidigare programperiod (2007-2013) och nuvarande (2023-2027).

Vi har undersökt om storleken på leaderområdena spelar någon roll för den lokala förankringen och underifrånperspektivet. Leader Region Syd bestod programperioden 2014-2020/2022 av sju leaderområden, men har i nuvarande programperiod slagits samman till tre större leaderområden. Vi

har även undersökt hur flerfondslösningen bidragit till att fler kunnat ta del av de olika fonderna. Under programperioden 2014-2020/2022 hade Sverige en så kallad flerfondslösning där leaderområden kunde motta stöd från upp till fyra av EU:s strukturfonder. I föregående programperiod, liksom i den nuvarande programperioden, har Sverige haft enfondslösning där stöd endast går att få från EJFLU.

Flerfondslösningen breddade projektrepresentationen

Det framkommer i vår utvärdering att det finns fördelar med både flerfonds- och enfondslösningen, men en klar majoritet av de intervjuade upplevde att flerfondslösningen var att föredra. Främsta motiveringen till detta är att flerfondslösningen breddade projektrepresentationen och har gett fler aktörer möjlighet att ta del av de olika fonderna.

Leader möjliggjorde för fler att ta del av ERUF, och allra främst ESF. Genom flerfondslösningen kunde fler aktörer söka medel från fonderna, främst mindre och ideella aktörer. Annars är det exempelvis huvudsakligen kommuner som kan söka medel från ESF.

Därtill uppges i intervjuer att Leader breddar EJFLU. Stödet som går att sökas från Leader via EJFLU, uppges inte gå att söka via Länsstyrelsen som har mer storskaliga insatser och med tydligare inriktning mot lantbruk samt naturvård. Enligt Länsstyrelsen Skåne har det även uppstått ett glapp i nuvarande programperiod mellan de projekt och målgrupper Leader respektive Länsstyrelsen når via EJLUF – det har blivit svårare att komplettera varandra.

Både ERUF och EHFF gjorde det möjligt att bevilja leaderprojekt som är svåra att få till i enfondslösningen. ERUF möjliggjorde för projekt som genomförs över leaderområden, medan EHFF möjliggjorde för projekt som kräver dedikerade medel. Flera leaderområden uppger att det inte är möjligt att bevilja dem utan pengar som avsatts specifikt för de frågorna.

Trots fördelarna med flerfondslösningen, medförde den även vissa administrativa utmaningar eftersom leaderkontoren behövde förhålla sig till flera fonders regelverk och krav. Enfondslösningen har fördelen att leaderkontoren endast behöver förhålla sig till ett regelverk och en budget. Samtidigt uppges denna utmaning inte vara ohanterlig, utan krävde mest en inväpningsperiod. Flera menar att Leader inte gavs en tillräckligt lång sådan period, t.ex. uttryckte en verksamhetsledare: *"Man gav inte Leader en chans med flerfondslösningen! Skulle behövts mer än en period."*

Mindre leaderområden underlättar lokal förankring, men större områden kan ha storskalsfördelar

Intervjuerna visar att storleken på leaderområdena har en betydande inverkan på den lokala förankringen. Flera intervjupersoner påpekar att mindre områden tenderar att ha en starkare lokal förankring och bättre möjligheter att arbeta utifrån ett underifrånperspektiv.

I mindre områden är det enklare för verksamhetsledare och LAG att ha nära kontakt med lokala aktörer och får en bättre förståelse för lokala behov. I större områden kan det följaktligen vara en utmaning att nå ut och sprida ordet om Leader. Flera intervjupersoner framhåller att en av de främsta metoderna de använder för att göra Leader känt är genom "mun till mun", ofta genom att kommunicera goda exempel (detta framkom även i den nationella utvärderingen). Här har aktörerna i LAG haft en viktig roll. De har fått agera ambassadörer och representera föreningen utåt. När områdena blir större, blir det svårt för LAG att täcka upp hela området och lokalkännedomen minskar. Detta uppges utgöra en risk, både i form av färre projektansökningar och i form av att få en jämn geografisk spridning av ansökningar. En regionföreträdare framhåller att:

"Leader bygger på väldigt lokal kännedom. Ju större leaderområde, desto svårare skapa bra kännedom och få bra kontaktyta. (...) Jag tror man ganska snabbt blir för stor."

Kopplat till detta, kan större områden även utgöra en utmaning för själva driften av Leader. LAG-medlemmar kan få längre restider och svårigheter att hålla regelbundna möten, vilket kan minska

engagemanget. Här lyfts även utmaningen med för att det lätt blir för stora styrelser om hela leaderområdet ska finnas representerat.

Samtidigt uppger vissa intervjupersoner att det kan finnas storskalsfördelar med större områden, eftersom det kan tänkas underlätta administration. Det lyfts även, främst av aktörer som står något utanför genomförandet, att större områden kan få lättare i kommunikationen och samarbete med kommuner och regioner. Här exemplifieras ibland med Region Skåne, som idag har färre områden att samverka med jämfört med programperioden 2014-2020/2022. Det beskrivs vara en balansgång:

” Vi hade nog för små leaderområden – men nu när man slagit ihop, då blir det bättre. Mäktar med admin, färre LAG att hålla ihop och samordna. Men man får samtidigt inte bli för stor – då blir man inte tillräckligt lokal.”

5 FÖRBÄTTRADE RESULTAT

Förbättrade resultat handlar om, som beskrivs i kapitel 2, att genom leadermetodens arbetssätt integreras olika typer av insatser vilket antas bättre svara upp mot lokala landsbygders behov, jämfört med de resultat och projekt som kan – eller hade kunnat – skapas genom andra insatser.

I detta kapitel redovisas utvärderingens resultat avseende huruvida Leader Region Syd bidragit till mervärdet förbättrade resultat, och i så fall hur. Den övergripande utvärderingsfrågan som ämnas besvaras är:

- *Har Leader skapat andra typer av resultat än vad som kunde ha skapats via andra program och insatser?*

Tre frågor ligger till grund för kapitlet:

- a.) Har genomförandet av Leader förbättrat projektägarnas förutsättningar och därigenom ökat kraften i det lokala utvecklingsarbetet, jämfört med andra program och insatser?
- b.) Har Leader skapat andra typer av projektresultat än vad som kunde ha skapats via andra program och insatser?
- c.) Har Leader skapat resultat som knyter an till de olika hållbarhetsdimensionerna (digitalisering, grön hållbarhet, social hållbarhet, ekonomisk hållbarhet)?

Kapitlet är strukturerat efter dessa tre frågeställningar och inleds med en analys av hur Leader har förbättrat projektägars förutsättningar.

5.1 ANDRA TYPER AV AKTÖRER SOM BIDRAR I DET LOKALA UTVECKLINGARBETET

Det framkommer av utvärderingen att Leader Region Syd har förbättrat projektägarnas förutsättningar och på så vis möjliggjort för projekt som annars inte skulle ha genomförts. Små aktörer har fått möjlighet att genomföra projekt, där stödet i många fall uppges ha varit avgörande.

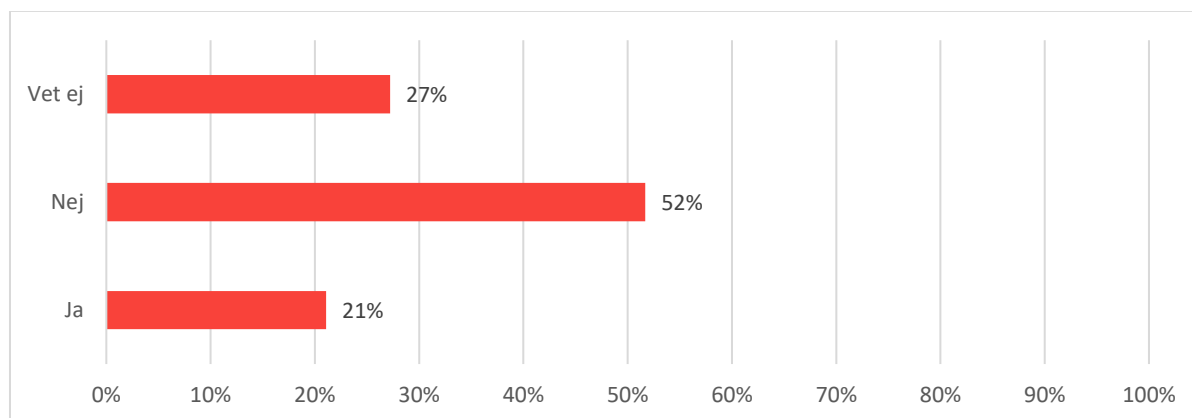
Små aktörer får möjlighet bidra till landsbygdsutvecklingen

Genom Leader ges aktörer som sällan tar del av projektmedel, möjlighet att genomföra sina projektidéer. Det är små aktörer, ofta inom ideell sektor, som kan söka (relativt andra stödformer) små stöd – samtidigt som de erhåller mycket stöd i både genomförandet och administration. Leader öppnar upp för aktörer som ofta har starka ideella krafter, men som inte har muskler att driva EU-projekt med andra finansieringssätt. En verksamhetsledare beskriver detta som:

"Leader tillgängliggör EU-medel för 'alla'. De som inte har möjlighet att söka via t.ex. ESF eller ERUF, de har möjlighet att driva projekt hos oss. Vi hjälper dem genom hela processen."

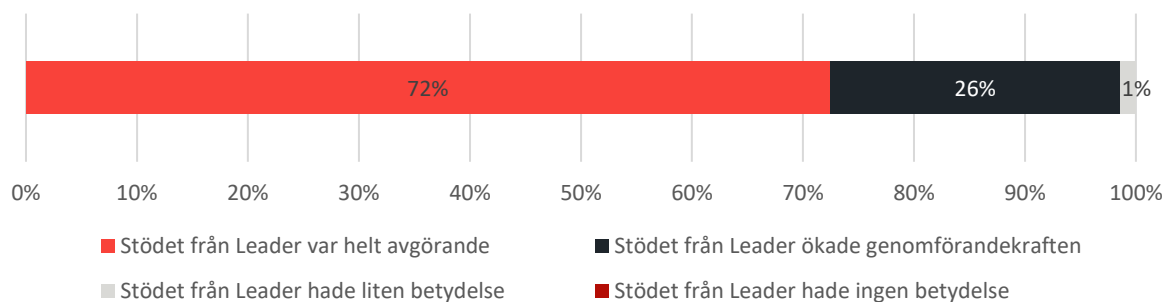
Att Leader erbjuder stöd till en grupp aktörer som har svårt att erhålla finansiering på annat sätt, illustreras även i enkätsvaren där 52 procent uppger att de inte hade sökt medel från någon annan finansiär om de inte fått stöd via Leader. Endast 21 procent uppger att de hade sökt medel från annan finansiär (här nämns huvudsakligen privata stiftelser och Allmänna arvsfonden).

Figur 1212. Enkät svar på frågan: "Om du inte hade fått finansiering via Leader, tror du att du då hade sökt medel från någon annan finansiär?" (N = 151)

Enkät svaren indikerar även vikten av stödet från Leader för dessa aktörer. Näst intill samtliga svarande (98 procent) uppger att Leader hade stor betydelse för utvecklingsarbetet och projektet, där en klar majoritet ansåg att stödet var helt avgörande, medan några uppger att stödet ökade genomförandekraften. Endast 1 procent uppgav att stödet hade liten betydelse och ingen uppgav att stödet helt saknade betydelse.

Figur 1313. Enkät svar på frågan: "Vilket påstående stämmer bäst in på Leaders betydelse för det utvecklingsarbete du bedrev vid tiden...?" (N = 149)

Som nämnt ovan, kan här även noteras att leaderkontoren är en viktig faktor för att dessa små lokala aktörer kan söka och ta del av stödet. Kontoren stöttar projekten löpande, från ansökan till projektavslut. I intervjuer framkommer att kontoren lägger stor vikt vid att göra det mindre "skrämmande" att söka projektmedel genom att stötta genom all administration. En LAG-ordförande berättar att "Leader sticker ut väldigt mycket i att man faktiskt får hjälp under tiden man jobbar med sin ansökan. Det gör det möjligt för människor som aldrig sökt projektmedel tidigare.". Även en person som drivit projekt framhåller att: "Vi hade aldrig kunnat genomföra vårt projekt utan stödet från Leader [kontoret och LAG]. De har varit en ovärderlig resurs, alltid tillgängliga för att svara på frågor och ge vägledning."

Därtill har även LAG i flera fall har använt sin samlade kompetens (här framhålls i intervjuer återigen vikten av trepartnerskapet) stöttat projekten och hjälpt dem forma projektet så att det ska ge bästa möjliga resultat. LAG har även stöttat genom att tillhandahålla kontakter och nätverk.

Det framkommer samtidigt i vår utvärdering att det finns viss outnyttjad potential. Flera av våra intervjupersoner vittnar om att det finns flera organisationer som – trots stöd från leaderkontoren och LAG – inte vågar söka stöd via Leader. Här hänvisas till den omfattande administrationen och långa handläggningstiderna, för vilka det huvudsakliga ansvaret ligger på nationell nivå. En projektägare uttryckte stor rädsla: *"Jag kommer aldrig att råda en företagare att gå in som projektägare i ett leaderprojekt, det är en stor ekonomisk risk. Det är en viktig insikt som bör spridas."*

5.2 ANDRA TYPER AV LOKALA RESULTAT

Det som framför allt gör resultaten från Leader annorlunda, överlappar mycket med främst det första mervärdet: Förbättrat socialt kapital. Resultaten är efterfrågade eftersom de är skapade genom lokala projekt som har initierats utifrån lokala behov och där projekten har drivits i nära samverkan mellan aktörer från olika sektorer. Det är även resultat som håller länge – det sociala kapitalet fortsätter växa även efter projektslut, mycket tack vare resultatens karaktär (fysiska mötesplatser) och de strukturer som skapas under genomförandet.

Leader främjar efterfrågade resultat

Mycket tack vare det starka underifrånperspektivet och den starka lokala förankringen (se avsnitt 4.3), främjar leadermetoden mer efterfrågade resultat jämfört med vad som hade kunnat skapats via många andra program och insatser. Initiativen kommer från invånarna själva och syftar möta behoven som dem identifierat i närområdet. En intervjuperson uttryckte det som att:

"Vi ser att projekt som finansieras genom Leader ofta har en högre grad av lokal acceptans och deltagande, vilket gör att resultaten blir mer efterfrågade och relevanta."

Det är mycket detta som gör resultaten från Leader annorlunda - de är skapade genom lokala projekt som har initierats utifrån lokala behov och där projekten har drivits i nära samverkan mellan aktörer och parter från olika sektorer. Detta gör att mycket av resultatens värde handlar om de strukturer som genomförandet har byggt – det vill säga det som också kan kallas för ett starkare socialt kapital. Något som, enligt en LAG-ordförande, har stor påverkan på närområdet: *"Jag ser här hur Leader har helt avgörande roll på landsbygden, för ha en hållbar och levande landsbygd."*

En del av detta är att Leader bygger humankapital – ett resultat som knyter nära an till mervärdet socialt kapital. Med detta menas att Leader stärker lokala aktörer, deras kompetens och kapacitet. Mycket av detta handlar om att Leader vänder sig till just mindre aktörer, särskilt ideella föreningar. Här finns också en viktig spridningseffekt i att människor som själva inte deltar i projekten ser att utvecklingsarbete kan drivas av människor som inte arbetar i kommunen eller regionen. En verksamhetsledare uttryckte det som följande:

"Men det viktigaste är nog känslan av egen förmåga och makt att göra förändringar - är mycket det, att de som äger projekten får starkt självkänsla. Det är bland det viktigaste, för det kan sen leda till att det skapas fler förändringar."

Här lyfts ofta just vikten av att ha "någon som tror på en". Detta syftar dels på att lokala aktörer upplever de får ett förtroende att förvalta medel för att driva projekt, dels den löpande uppmuntran och stöd som aktörerna uppges få från leaderkontoren.

Leader främjar långsiktiga resultat

Leaderprojektens karaktär främjar långsiktiga resultat. Som nämnt i tidigare kapitel, är resultatens bärkraftighet nära kopplat till det första och det andra mervärdet. Sammanfattat handlar detta om bestående sektorsöverskridande samverkan mellan lokala aktörer (inom och utanför projektgenomförandet), fysiska projektresultat som håller länge, skapandet av mötesplatser där

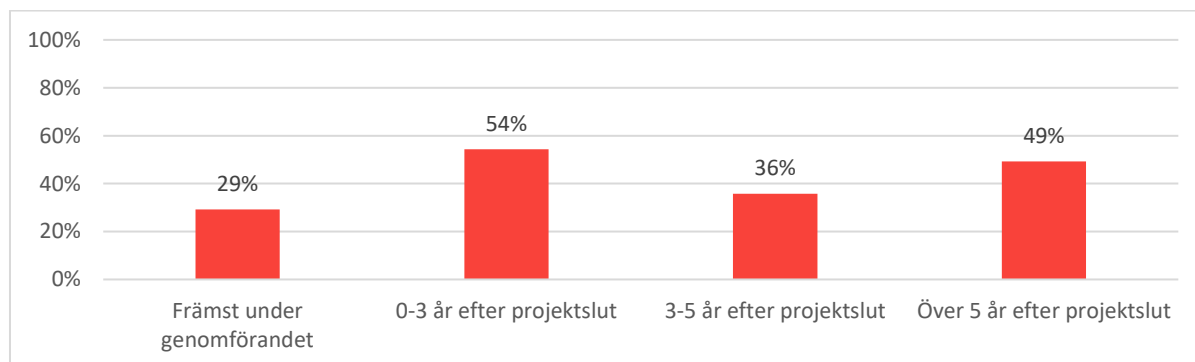
invånare kan träffas långt efter projektslut och det kontinuerliga underhåll av projektresultaten som sker tack vare en känsla av ansvar hos projektaktörerna (för utförligare, se kapitel 3 och 4).

Det beror även mycket på det som beskrivs i avsnittet ovan, dvs att initiativen – både projekten och strategierna – har stark lokal förankring och kommer från invånarna själva (det s.k. underifrånperspektivet) och därmed är efterfrågade. Att projekten upplevs behövas av närområdet, framhålls som en av faktorerna som gör projektresultaten mer långsiktiga och hållbara. En LAG-ordförande uttryckte det som följande:

”Eftersom man inte tvingar någon, utan det kommer underifrån, så har man fler projekt som lever vidare! Många projekt lever vidare efter projektperioden. Inte alltid i samma form, men ändå.”

Som går att se i diagrammet nedan, upplever en klar majoritet av de som besvarat enkäten att projektresultaten har haft betydelse långt efter projektslut. När projektägarna som även har erfarenheter av andra finansiärer ombads jämföra, uppgav 65 procent att finansieringen via Leader i större utsträckning bidragit till bestående resultat för invånarna i närområdet.

Figur 1414. Enkät svar på frågan: "När i tiden skulle du säga att projektresultaten har haft eller kommer att ha betydelse för bygden/området?". Flervalsalternativ. (N = 146)

5.3 RESULTAT KOPPLAT TILL HÅLLBARHETSDIMENSIONERNA

Utvärderingen visar att hållbarhetsdimensionerna är en viktig del av Leader, och projektresultat har skapats som knyter an till de olika hållbarhetsdimensionerna (ekonomisk hållbarhet, social hållbarhet, grön hållbarhet, digitalisering).

Hållbarhetsdimensionerna förekommer i de lokala strategierna, men finns potential att använda dem ännu mer strategiskt

Hållbarhetsdimensionerna förekommer för det första i det strategiska arbetet. I de lokala strategierna framgår att de horisontella målen ska genomsyra projekten. I exempelvis strategin för Leader Nordvästra Skåne med Öresund framkommer att det är skall-krav för projekten att i ansökan beskriva hur de uppfyller målen, och i strategin för Leader LAG PH framkommer bl.a. att stöd för projektsökarna i form av en projektcoach ska vara att tillgå för att inkorporera de horisontella målen.

Samtidigt framhålls i intervjuerna med verksamhetsledare och LAG-ordförande att hållbarhet till stor del betraktas utifrån ett "krav- och återrapporteringsperspektiv". Det betraktas inte som ett av Leaders främsta mervärden. Det är inte heller något som ofta lyfts strategiskt i exempelvis marknadsföringssyfte – varken när leaderområdena ska locka potentiella projektsökande, eller när man kommunicerar resultaten av Leader.

Projektresultaten knyter an till hållbarhetsdimensionerna

Hållbarhetsdimensionerna genomsyrar även projektresultaten. I både intervjuer med verksamhetsledare och LAG-ordförande, liksom i enkät svaren från projektägarna, framhålls

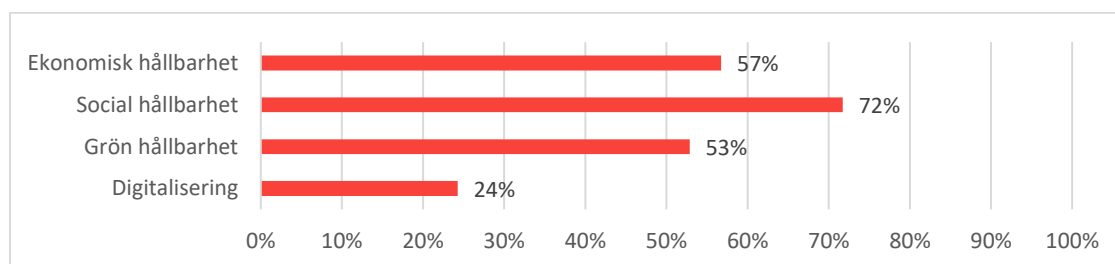
huvudsakligen resultat kopplade till social hållbarhet. Social hållbarhet och socialt kapital går hand i hand, vilket kan förklara varför många projekt särskilt främjar just denna hållbarhetsdimension. Projektägarna lyfter några exempel:

"Genom detta projekt har vi skapat en mötesplats för bybor, en plats för kultur och andra sociala event."

"Projekt GåGåGås resultat knyter an till social och ekonomisk hållbarhet, där 79 av 119 projektdeltagare kom till anställning, studier eller praktik, och därmed stod bättre rustade för ett livslångt arbetsliv."

I enkäten nyanseras bilden något, där många projektägare bedömer de även skapat resultat som knyter an till grön och ekonomisk hållbarhet (se figur 15 nedan). Exempelvis lyfts i intervjuer ett projekt i södra Skåne som fiskar bort de fiskar som förstör livet i en lokal sjö, liksom ett projekt där timanställda får nya arbetstillfällen inom privat tjänst vilket gör svartarbete till vitt. Relativt få projekt bedömer sig skapat resultat kopplat till digitalisering, vilket även är många verksamhetsledares uppfattning. Här kan dock framhållas att det finns stor variation beroende på projektägarens sektorstillhörighet – offentlig sektor bedömer i betydligt högre utsträckning att deras projektresultat knyter an till digitalisering, medan privat sektor har i högre utsträckning skapat resultat med koppling till ekonomisk hållbarhet.

Figur 1515. Andel som svarat "stor" eller "mycket stor" utsträckning på enkätfrågan: "I vilken utsträckning har ditt projekt skapat resultat som knyter an till följande utvecklingsområden?" Flervalsalternativ. (N = 144)

6 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

I detta kapitel sammanfattar vi utvärderingens resultat. Kapitlet är uppdelat efter respektive mervärde, och för varje mervärde sammanfattas utvärderingens slutsatser med utgångspunkt i mervärdets övergripande utvärderingsfråga. Kapitlet avslutas med en sammanfattande helhetsbild av Leader Region Syds arbete med mervärdena.

6.1 SOCIALT KAPITAL

- Har Leader bidragit till att stärka samarbete, kommunikation, sammanhållning och tillit i de områden som arbetat efter leadermetoden?

Övergripande visar utvärderingen att genomförandet av Leader har bidragit till ökat socialt kapital i områdena inom Leader Region Syd. Detta mervärde framkommer tydligast i utvärderingen och lyfts särskilt i intervjuer. Det är Leaders kanske främsta mervärde. Resultat kopplade till mervärdet socialt kapital kan sammanfattas till att ha uppstått i tre olika skeden av genomförandet. För det första, skapas mervärden genom strategiarbetet, då olika aktörer och aktörsgrupper bjuds in till samverkan kring strategins framtagande. För det andra, skapas mervärden i själva genomförandet, där leadermetoden för samman utvecklingsaktörer från ideell, privat och offentlig sektor (treparterskapet), både genom LAG liksom genom de nätverk som bildas kopplat till projekten. Slutligen främjas socialt

kapital genom resultaten av de faktiska projekten, där konkreta och synliga resultat främjar sammanhållning och samarbete på lokal nivå.

Leader Region Syd har nått och förankrats i många olika lokala samhällsgrupper. Samtliga tre sektorer har nåtts av projektmedlen, där ideell sektor har erhållit mest medel och genomfört flest projekt. Själva projektresultaten har en bredd av målgrupper haft nytta av, allra främst grupperna boende och besökare, men barn och unga liksom utrikes födda har varit något svårare att nå.

Utvärderingen visar även att **Leader har stimulerat till delaktighet i lokalsamhället och engagemang i den lokala landsbygdsutvecklingen.** Detta tar sig bl.a. uttryck genom att projektägare upplever sig ha både ökad kunskap och involvering i landsbygdsutvecklingen, samt ökad kontakt och samverkan med andra lokala utvecklingsaktörer. Därtill har leaderområdena också arbetat aktivt med att förankra och sprida innehållet i sina lokala utvecklingsstrategier. Leader har även stärkt projektägarnas upplevelse av tillit, allra främst till Leader som organisation (mycket tack vare gediget stöd) men också till lokala utvecklingsaktörer (exempelvis genom ökad förståelse för varandra och nya samarbeten).

Därtill främjar genomförandet av Leader och projektens karaktär **det lokala sociala kapitalet även på längre sikt.** Under projektgenomförandet skapas nätverk och samverkansformer som varar efter projektslut. Själva projektresultaten främjar i sig bestående socialt kapital, då många är fysiska och konkreta. Dels eftersom det skapas mötesplatser där lokala aktörer kan mötas, dels då projektresultaten kräver kontinuerligt underhåll och skötsel, vilket i sin tur kräver fortsatt samverkan.

Utvärderingen visar på att **ett av de främsta hindren till ökat socialt kapital, är de utmaningar som finns på nationell nivå,** främst kopplat till Jordbruksverket och deras omfattande krav på administration samt långa handläggningstider. Det kan exempelvis minska projektägarnas tillit till främst nationell nivå, men även till leaderkontoren som "hamnar emellan".

6.2 FÖRBÄTTRAT FLERNIVÅSTYRE

- *Hur har Leader och dess genomförande påverkat samverkan och kontakten mellan å ena sidan den lokala bygden, å andra sidan myndigheterna på lokal, regional och nationell nivå?*

Utvärderingen visar övergripande att Leader Region Syds genomförande har bidragit till ett förbättrat flernivåstyre. Leader har fört samman aktörer och bidragit till nya samarbeten. Förbättrat flernivåstyre kan delas upp i ett horisontellt och ett vertikalt perspektiv, dvs förbättrat flernivåstyre mellan aktörer inom samma samhällsnivå respektive olika nivåer. Utvärderingen visar på resultat i båda perspektiven, men när det gäller det vertikala perspektivet saknas i stor utsträckning regional nivå och utmaningar på nationell nivå försvårar för underifrånperspektivet.

Leader har **engagerat och fört samman offentliga och icke-offentliga aktörer.** Detta gäller både genom LAG där trepartnerskapet finns representerat och i projektgenomförandet. Nya nätverk och samverkansmöjligheter har skapats, samt existerande samarbeten fördjupas – och håller även utanför genomförandet av Leader. En följd av detta är att aktörerna (särskilt de från ideell sektor) fått **ökad kunskap och förståelse** för varandra, liksom för det "offentliga systemet" i stort och hur det fungerar. Bättre förståelse för varandras organisationer lägger grunden för både bättre samarbeten och nya kontakter genom nya "vägar in" i organisationerna.

Utvärderingen indikerar att det finns en **viss utmaning i att engagera vissa regioner och kommuner.** Det finns flera förklaringar till detta som är mer eller mindre lätta att påverka, exempelvis geografiska faktorer och representation i LAG (gärna från politiken). Det är vår mening att regioner och kommuner bör involveras ytterligare, eftersom både dessa – liksom Leader Region Syd – skulle kunna vinna mycket på om de skulle vara mer involverade (för vidare, se kapitel 7 nedan).

Det har framhållits genom hela utvärderingen att en av Leaders viktigaste principer är underifrånperspektivet. I Leader Region Syd har **underifrånperspektivet fungerat väl och genererat lokala initiativ**. Projekten har en stark lokal förankring och möter lokala behov, något som i sin tur påverkar flera andra faktorer såsom hur efterfrågade projekten är, hur involverade aktörer är och resultatens långsiktighet. En utmaning mot underifrånperspektivet är den krångliga administrationen och långa handläggningstiderna på Jordbruksverket, eftersom det avskräcker särskilt små och ideella aktörer från att söka medel från Leader medan mer resursstarka aktörer fortsatt kan söka.

Utvärderingen visar även att **skillnader i styrning mellan programperioder påverkar Leaders mervärden**. Mindre leaderområden tenderar att ha en starkare lokal förankring och bättre möjligheter att arbeta utifrån ett underifrånperspektiv. Därtill visar utvärderingen att flerfondslösningen breddade projektrepresentationen vilket gjorde att fler, särskilt fler små och lokala aktörer, kunde ta del av fonderna. Samtidigt framkommer vissa fördelar med både större områden (t.ex. underlättar marknadsföring och regionalt engagemang) och enfondslösning (enklare administration med en budget och ett regelverk).

6.3 FÖRBÄTTRADE RESULTAT

- *Har Leader skapat andra typer av resultat än vad som kunde ha skapats via andra program och insatser?*

WSP bedömer övergripande att Leader Region Syds genomförande av Leader på många sätt har skapat andra typer av resultat än vad som hade kunnat skapas via andra program och insatser. Det går att dela in i två delar, som båda tydligt knyter an till de två andra mervärdena. För det första, har Leader Region Syd öppnat upp för aktörer som annars inte skulle ha genomfört projekt, och för det andra öppnar Leader för en annan typ av projektresultat.

Genom att erbjuda projektstöd i form av relativt små medel, kan **aktörer som annars inte erhåller denna typ av projektstöd få genomföra projekt**. Det är små, lokala aktörer, ofta inom ideell sektor som ges möjlighet att bidra till landsbygdsutvecklingen – underifrånperspektivet kommer till uttryck. Här spelar även leaderkontoren en viktig roll, eftersom de hjälper projektsökande genom den administrativa processen som får många i denna aktörsgrupp kan upplevas svår och resurskrävande att navigera. Som en effekt av detta stöttande arbetssätt, som nämnt under socialt kapital, har projektägarna byggt upp en stark tillit till Leader som organisation. Samtidigt indikerar utvärderingen likväl att det finns en outnyttjad potential, där många små aktörer fortfarande avskräcks från att söka medel från Leader på grund av de administrativa och finansiella utmaningarna.

Leadermetoden öppnar även upp för **en annan typ av projekt, som främjar mer efterfrågade och långsiktiga resultat**. Även här kommer de två andra mervärdena in. Genom underifrånperspektivet och den starka lokala förankringen, skapas projekt som efterfrågas av lokal nivå. Mycket tack vare att projektresultaten är efterfrågade, och genom den samverkan mellan aktörer som krävs för underhåll av de fysiska projektresultaten även efter projektslut, skapas resultat som blir långsiktiga.

Utvärderingen indikerar även att **hållbarhetsdimensionerna är en viktigt i Leader Region Syd, men betraktas till stor del utifrån ett ”krav- och återrapporteringsperspektiv”**. Projektresultat har skapats som knyter an till samtliga hållbarhetsdimensionerna (ekonomisk hållbarhet, social hållbarhet, grön hållbarhet, digitalisering). En övertikt av projektresultaten knyter an till social hållbarhet – vilket kan tänkas förklaras av att det går hand i hand med socialt kapital, som ju är ett viktigt mervärde av Leader. WSP bedömer att leaderområdena kan tjäna på att arbeta mer strategiskt med hållbarhetsdimensionerna – inte för att det behövs, utan för att det kan locka målgrupper och finansiärer (för vidare, se kapitel 7 nedan).

6.4 SAMMANFATTANDE BILD

Den samlade bilden från utvärderingen är att Leader Region Syd har organiserat och genomfört Leader på ett väl fungerande sätt. Genomförandet och projektresultaten har genererat en rad resultat som tydligt knyter an till de tre mervärdena: Stärkt socialt kapital, Förbättrat flernivåstyre, Förbättrade resultat. Bidragen till mervärdena har skett under hela genomförandet - från utvecklingen av de lokala strategierna till de resultat som projekten skapar.

Tydligaste avtrycket går att se inom mervärdet stärkt socialt kapital, men det framkommer av utvärderingen att Leader Region Syd även bidragit till förbättrat flernivåstyre och förbättrade resultat. Det ska noteras att mervärdena i stor utsträckning överlappar. Såsom denna utvärdering visar, överlappar särskilt stärkt socialt kapital och förbättrat flernivåstyre med det tredje mervärdet, förbättrade resultat.

Utvärderingen visar även att flera av mervärdena fortsätter genereras efter projektslut. Något som – tillsammans med det faktum att finansieringen från Leader i många fall anges varit direkt avgörande för ett projekts tillkomst och genomförande – talar för att Leader skapat avtryck.

Utvärderingen visar även att Leaderkontoren har bidragit till att stärka mervärdena. Organisationerna har bedrivit ett gediget arbete med spridning och förankring av Leader, liksom stöttning till projekten. De största utmaningarna ligger inte på lokal nivå, utan kan huvudsakligen härledas till nationell nivå.

7 MEDSKICK

Ett av syftena med denna utvärdering har varit att blicka framåt och bidra till LAG:s och leaderkontorens fortsatta arbete i Leader Region Syd. Avsikten med detta avslutande kapitel är att lyfta fram de huvudsakliga lärdomarna från utvärderingen. Baserat på resultatet från utvärderingen vill vi lyfta fram följande möjliga förbättringsområden, genom vilka Leader Region Syd skulle kunna stärka mervärdena ytterligare.

7.1 BEHÅLL OCH BYGG VIDARE PÅ NUVARANDE ARBETSSÄTT

Den samlade bilden från utvärderingen är i grunden positiv och vi kan konstatera att genomförandet av leadermetoden och projekten har skapat resultat som bidragit till de tre mervärdena. Ett första övergripande medskick är att i hög grad behålla det nuvarande arbetssättet. Det som särskilt lyfts fram genomgående i utvärderingen är:

- Stöttande förhållningssätt under projektgenomförande
- Närhet och lokal förankring

Vår bild är att utvärderingens resultat inte pekar på något behov av att göra någon genomgripande förändring av hur arbetet organiseras och genomförs. Ett första medskick är således att i stort behålla den nuvarande arbetsmodellen och arbeta med inkrementella förändringar för att ytterligare vässa och utveckla det befintliga arbetssättet.

7.2 INVOLVERA LEADER I DET LOKALA OCH REGIONALA UTVECKLINGSBETET

Vi har i utvärderingen sett att Leader idag inte involveras i särskilt stor utsträckning i lokala och regionala utvecklingsplaner. Detta samtidigt som frågor kopplade till landsbygdsutveckling, sammanhållning och hållbar utveckling har integrerats i det regionala utvecklingsarbetet. De senaste åren har det skett en tydlig integrering av såväl hållbarhets- som landsbygdsperspektiv i den regionala

utvecklingspolitiken. Från nationell nivå lyftes redan 2020, i den Nationella strategin för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, att den regionala utvecklingspolitiken ska bidra till en hållbar utveckling i alla delar av landet och att utvecklingskraften i städer, tätorter samt gles- och landsbygder ska stärkas och klyftorna ska minska. Denna rörelse syns även i den pågående statliga utredningen om utformningen av den framtida regionala utvecklingspolitiken och landsbygdspolitiken (Dir 2024:69), som bland annat ska se närmare på om de båda politikområdena kan slås ihop och arbeta mot gemensamma mål.

Det finns således, enligt WSP, en potential för Leader att i högre grad bidra till den hållbara utvecklingen på lokal och regional nivå, och ett "utrymme" att ta en större plats än vad som görs idag. Detta kan göras på flera sätt, och även om det inte enbart är en fråga för Leader Region Syd ensamt, vill vi lyfta ett par områden som förhållandevis "långt hängande frukter" i sammanhanget.

För det första, finns ett värde i att arbeta aktivt för att säkerställa regionernas och kommunernas engagemang i frågorna. Kommuner och regioners involvering ligger mycket på att det finns representanter i LAG. Hur stort genomslag Leader sedan får i kommunerna och regionerna, upplevs av flera intervjupersoner vara både person- och funktionsberoende. För att nå in i de regionala och kommunala organisationerna blir frågan om att involvera "rätt" personer central för att både öka kännedomen om Leader och för att komma närmare den regionala utvecklingen. Kopplat till detta är det även centralt att engagera politiken, både lokalt och regionalt. Det är ytterst genom politiken som Leader Region Syd kan "väcka" regioners och kommuners förståelse samt intresse för Leader (och landsbygdsfrågor i stort), och öka hur inkluderad metoden är i planer och strategier.

För det andra menar vi att det kan underlätta för Leader att få en tydligare roll i det regionala utvecklingsarbetet om man försöker harmonisera de olika administrativa geografierna med varandra. Det är sannolikt så att det finns en fördel, inte minst för att underlätta dialog och koppling mellan lokala och regionala utvecklingsstrategier, om leaderområdets geografiska yta i högre grad speglar den regionala funktionella geografin. Även om utvärderingen visar på fler fördelar med mindre leaderområden jämfört med större, kan de nu större leaderområdena i Skåne dra nytta av detta i kommunikation synliggöra hur leaderområdet nu bättre "matchar" regionindelningen.

Ett tredje område som kan vara värt att reflektera kring är om det på ett ännu tydligare sätt går att visa hur Leader bidrar till att lösa identifierade samhällsutmaningar. Vi tänker då i första hand på att se över hur Leader kan bidra till målsättningarna i de båda regionala utvecklingsstrategierna i Halland respektive Skåne, och hur Leader i så måtto är en del av "lösningen" på flera av de samhällsutmaningar som tas upp i dessa. I Region Skånes fall kanske den tydligaste beröringspunkten återfinns inom ambitionen att hållbarhet ska vara ett tvärgående perspektiv i utvecklingsarbetet. I Halland finns exempelvis ambitionen att stärka demokrati och delaktighet samt skapa en attraktiv livsmiljö i hela regionen (såväl stad som land). Här menar vi att det finns tydliga kopplingar till Leader Region Syds verksamheter.

Leaders nytta av att involvera offentliga aktörer

Genom att i högre grad involvera kommuner och regioner, och tydligare visa på Leaders koppling till kommunala och regionala strategier samt planer, kan Leader visa på offentliga aktörernas möjlighet att växla upp medel ytterligare. Det är således utvärderingens bild att det skulle kunna underlätta för Leader Region Syd att säkra den offentliga medfinansieringen.

Utöver detta skulle större resurser kunna leda till att kommuner och regioner i större utsträckning agerar "ambassadörer", vilket Leader Region Syd skulle kunna gynnas av. Det skulle också kunna hjälpa i arbetet med att sprida kunskapen om Leader och stärka metodens upplevda legitimitet. Därtill har kommuner och regioner flera organisationer knutna till sig som skulle kunna vara projektledare.

7.3 UTVECKLA ARBETET MED ATT SYNLIHGÖRA LEADERS BIDRAG TILL SAMHÄLLSUTVECKLINGEN

WSP vill skicka med att Leader Region Syd kan arbeta ytterligare med kommunikation och marknadsföring. I grunden handlar det om att Leader (och dess mervärde) skulle tjäna på att synas mer, både lokalt, regionalt och även nationellt.

Ser vi till Leader Region Syd och vad man har rådighet att förändra, ser vi särskilt att det finns mycket att vinna på att arbeta mer strategiskt med hållbarhet och integrera samt lyfta det kontinuerligt som ett viktigt mervärde av metoden. Utvärderingen indikerar att hållbarhetsdimensionerna beskrivs som viktiga, men till stor del betraktas utifrån ett "krav- och återrapporteringsperspektiv", samtidigt som metoden genererar resultat som stärker hållbarheten. Ett medskick från WSP är att överväga om hållbarhetsdimensionerna kan/bör få större utrymme i genomförandet av Leader, främst tänker vi här på strategiarbetet och i marknadsföring av metoden.

Detta kan för det första vara en del av att synliggöra Leaders bidrag till regionala och kommunala utvecklingsstrategier (se avsnitt ovan). För det andra, kan det attrahera fler unga att söka projektmedel – målgrupp som i utvärderingen beskrivs som svår att nå. För det andra, kan det bidra till att öka Leaders attraktionskraft som samarbetspartner för andra aktörer som verkar för att stärka landsbygden, för vilka hållbarhetsperspektiven ofta är centrala. Att koppla Leader mot frågor om landsbygdsutveckling och i förlängningen mot att stärka förutsättningarna för mer robusta lokalsamhällen kan även synliggöra Leaders betydelse för samhällsberedskap och motståndskraft vid kriser.

Leader kan även synas mer på nationell nivå. Dels för att visa på mervärdet med metoden och dess plats i landsbygdsutvecklingen, dels för att bedriva påverkansarbete mot nationell nivå med syftet att minska många av de utmaningar som upplevs finns i genomförandet av Leader – eftersom dessa utmaningar i mångt och mycket verkar ligga på nationell nivå. Sammanfattar vi de åsikter som lyfts i utvärderingen om vad som hade kunnat hanterats annorlunda, så är det övervägande kopplat till Jordbruksverkets hantering och mycket lite är kopplat till de lokala leaderkontoren. För både att visa på mervärdet liksom för att lyfta utmaningar, kan nätverket Lokal utveckling Sverige (LUS) vara en viktig kanal.

Vi menar att det finns en rad goda resultat och insikter att hämta från Leaders arbete, och en potential för Leader att ha en mer framträdande roll – där mycket handlar om att lyfta fram och kommunicera de resultat som Leader redan skapar.

BILAGA 1: UTVÄRDERINGENS ÖVERGRIPANDE OCH SPECIFIKA FRÅGESTÄLLNINGAR

Mervärde	Utvärderingsfrågor
Förbättrat socialt kapital	Har Leader bidragit till att stärka samarbete, kommunikation, sammanhållning och tillit i de områden som arbetat efter leadermetoden? • Hur har Leader förankrats i olika lokala samhällsgrupper och geografiska områden? • Har projektägarna upplevt sig delaktiga under genomförandet? • Hur har genomförandet påverkat projektägarnas upplevelse av tillit till dels leaderkontoren, dels andra lokala och nationella aktörer? • Har genomförandet av Leader förbättrat projektägarnas förutsättningar och därigenom ökat kraften i det lokala utvecklingsarbetet? • Hur påverkar projektens karaktär det sociala kapitalet på längre sikt (t.ex. projekt som kommer nära invånarna, eller som kräver kontinuerlig drift/underhåll)? • Vad har Leader för medlemsnytta för medlemmarna, avseende socialt kapital?
Förbättrat flernivåstyre	Hur har Leader och dess genomförande påverkat samverkan och kontakten mellan å ena sidan den lokala bygden, å andra sidan myndigheterna på lokal, regional och nationell nivå? • Är det svårt att engagera samtliga sektorer (både att söka och delta i föreningen) och finns det en utmaning för någon av sektorerna? • Hur har samarbetet fungerat genom trepartnerskapet? • Hur väl har underifrånperspektivet fungerat? • Spelar storleken på leaderområdena någon roll för den lokala förankringen och underifrånperspektivet? • Hur har flerfondslösningen bidragit till att fler kunnat ta del av de olika fonderna? • Vad har Leader för medlemsnytta för medlemmarna, avseende flernivåstyre?
Förbättrade resultat	Har Leader skapat andra typer av resultat än vad som kunde ha skapats via andra program och insatser? • Har Leader skapat resultat som knyter an till de olika hållbarhetsdimensionerna (digitalisering, grön hållbarhet, social hållbarhet, ekonomisk hållbarhet)? • Vilka resultat och lokala mervärden har Leader bidragit med? • Vad har Leaderprojekten betytt för projektägarna/orten/regionen? • Vad har Leader gett kommunerna/invånarna? • Mätning av Leaders betydelse, vad hade hänt i området om inte Leader funnits?
Särskilda frågeställningar	• Har de LAG-ägda projekten möjliggjort för lokala initiativ? • Vilka har vi nått ut till och vilka har vi inte nått ut till?

BILAGA 2: LISTA ÖVER INTERVJUADE AKTÖRER

Leaderområden där vi genomfört intervjuer med verksamhetsledare:

- Leader LAG PH
- Leader Nordvästra Skåne med Öresund
- Lokalt ledd utveckling Halland
- Skånes Ess
- Leader Sydöstra Skåne
- MittSkåne Utveckling
- Lundaland

Leaderområden där vi genomfört intervjuer med LAG-ordförande:

- MittSkåne Utveckling
- Lokalt ledd utveckling Halland (vice ordförande)
- Leader Sydöstra Skåne
- Leader LAG PH
- Skånes Ess

Organisationer som vi har genomfört intervjuer med representanter för (vissa har historisk koppling till organisationerna, vissa har aktuell koppling):

- Biosfärsområdet Kristianstad
- Hållbar utveckling Skåne
- Region Skåne
- Folkuniversitetet
- Länsstyrelsen Skåne
- Sunnedamms Fiske
- Unga Landsbyggare
- Skånes bygdegårdsdistrikt
- RF SISU Skåne
- Hässlecity
- Hela Sverige Skåne
- Idéburen utveckling
- Region Halland
- Bromölla kommun
- Eslöv kommun

VI ÄR WSP

WSP är en av världens ledande rådgivare och konsultbolag inom samhällsutveckling. Med cirka 66 000 medarbetare i över 40 länder samlar vi experter inom analys och teknik, för att framtidssäkra världen.

Tillsammans med våra kunder tar vi fram innovativa lösningar för en mänsklig, trygg och välfungerande morgondag. Så tar vi ansvar för framtiden.

wsp.com

